

Rapor No: 2014/01
Ağustos 2014

KUZEY IRAK - TÜRKİYE İLİŞKİLERİ: PKK, GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ

Berkan Öğür
Zana Baykal
Ali Balcı



**ORMER
SAMEC**

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
Center for Middle Eastern Studies
مركز دراسات الشرق الأوسط

Kuzey Irak - Türkiye İlişkileri: PKK, Güvenlik ve İşbirliği

Berkan Ögür
Zana Baykal
Ali Balcı



ORMER
SAMEC

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
Center for Middle Eastern Studies
مركز دراسات الشرق الأوسط

Rapor No: 1
Ağustos 2014



**ORMER
SAMEC**

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
Center for Middle Eastern Studies
مركز دراسات الشرق الأوسط

Copyright © 2014 Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORMER)

Tüm Hakları Saklıdır.

Birinci Baskı

Kütüphane Katalog Bilgileri

Berkan Öğür, Zana Baykal, Ali Balcı “Kuzey Irak - Türkiye İlişkileri:

PKK, Güvenlik ve İşbirliği, Ekonomik ve Siyasi Boyutları”

Tablo ve şekil içermektedir.

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları

Tasarım&Baskı: Karınca Ajans Yayıncılık Matbaacılık

Dr. Mediha Eldem Sokak No: 56/1 Kızılay/ANKARA

Tel: 0312 431 54 83

Fax: 0312 431 54 84

www.karincayayinlari.net - karınca@karincayayinlari.net

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

Sakarya Üniversitesi Esentepe Kampüsü

54187 Serdivan / SAKARYA

+90 264 295 3603

www.ormer.sakarya.edu.tr

içindekiler

Sunuş | 7

Giriş | 9

1. Kuzey Irak, Kürtler ve Türkiye | 13

1.1 Molla Mustafa Barzani ve İlk Ayaklanmalar | 13

1.2 Erken Karşılaşma: Kuzey Irak ve Türkiyeli Kürtler | 16

2. 1980'ler: PKK, Kuzey Irak ve Türkiye | 19

2.1 Kuzey Irak'ta Kürt Partiler | 19

2.2 PKK'nın Kuzey Irak'ta Konuşlanması | 20

2.3 Sınır Ötesi Operasyonlar | 21

3. 1990'lar: PKK, Kuzey Irak ve Türkiye | 25

3.1 Körfez Savaşı Sonrası Kuzey Irak | 25

3.2 "Kürt Federe Devleti"ne Doğru | 27

3.3 PKK, Irak Kürtleri ve Türkiye | 30

3.4 Türkiye ve Sınır Ötesi Operasyonlar | 33

4. 2000'ler: Kuzey Irak ve Türkiye | 39

4.1 İkinci Irak Savaşı ve Kuzey Irak | 39

4.2 Türkiye'nin Bölgesel Kürt Yönetimi Politikası | 42

4.3 Türkiye, PKK ve Kuzey Irak | 45

5. 2010'lar: Bölgesel Kürt Yönetimi ve Türkiye | 49

5.1 Bölgesel Kürt Yönetimi ve Irak | 49

5.2 Türkiye ve Bölgesel Kürt Yönetimi İlişkisi | 51

5.3 PKK ve Bölgesel Kürt Yönetimi | 52

6. Sonuç | 55

Kaynakça | 57

Yazarlar Hakkında

Berkan ÖĞÜR

Berkan Öğür lisans derecesini 2012 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyoloji bölümünde tamamladıktan sonra ertesi yıl Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Anabilim dalında yüksek lisans eğitimine başladı. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlayan Berkan Öğür, şu anda Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Çalışmaları Merkezi'nde Ortadoğu'da Kürt Sorunu, Eleştirel Jeopolitik ve Kürdistan Coğrafyasının Jeopolitiği üzerine çalışmaktadır.

Zana BAYKAL

Zana Baykal lisans derecesini 2011 yılında Marmara Üniversitesi İngiliz Dili Eğitimi bölümünde tamamladıktan sonra aynı yıl Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri Anabilim dalında yüksek lisans eğitimine başladı. 2012'de Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlayan Baykal, halen Ortadoğu Çalışmaları Merkezi'nde Ortadoğu'da Irak ve Enerji Politikaları üzerine çalışmalarını sürdürmektedir.

Ali BALCI

Ali Balcı lisans derecesini 2002 yılında Uludağ Üniversitesi'nde tamamladıktan sonra Sakarya Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde sırasıyla 2004 ve 2009 yıllarında yüksek lisans ve doktora bitirmiştir. 2011-2012 yıllarında The University of Manchester'da doktora sonrası araştırmalarda bulunan Balcı, Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde görev yapmaktadır. Balcı lisans düzeyinde Türkiye Dış Politikası ve Uluslararası İlişkilere Giriş derslerinin yanı sıra lisansüstü düzeyde Ortadoğu'da Kürtler, Postkolonyal Çalışmalar ve Türk Dış Politikasına Teorik Yaklaşımlar gibi dersler vermektedir.

Haritalar, Resimler ve Tablolar

Harita 1: Ortadoğu'da Kürtlerin Yoğun Olarak Yaşadığı Yerler ve Kuzey Irak.....	9
Harita 2: 1975 Kürt Otonom Bölgesi	14
Harita 3: Kuzey Irak'taki Kürt Partilerin Nüfuz Bölgeleri.....	15
Harita 4: Irak'ta Oluşturulan Uçuşa Yasak Bölge	26
Harita 5: Kuzey Irak'taki PKK Kampları.....	33
Harita 6: Belli Başlı PKK Kampları.....	36
Harita 7: 2003 İşgalinin Ardından Kürdistan Bölgesel Yönetimi.....	40
Harita 8: Türkiye-Irak Kürdistan Özerk Bölgesi Petrol Boru Hattı	52
Resim 1: Barzani-Özal Görüşmesi.....	22
Resim 2: Davutoğlu-Barzani Görüşmesi, Erbil	44
Tablo 1: Ortadoğu'daki Kürt Nüfusunun Dağılımı	10
Tablo 2: Irak Kürt Federe Devleti Parlamento Seçimlerinde Partilerin Aldığı Oylar	28
Tablo 3: Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Parlamento Seçimlerinde Partilerin Aldığı Oylar.....	41
Tablo 4: Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Parlamento Seçimlerinde Partilerin Aldığı Oylar.....	42
Tablo 5: Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Parlamento Seçimlerinde Partilerin Aldığı Oylar.....	50

Sunuş

Türkiye'nin hem kendi içerisindeki Kürt vatandaşları ile hem de sınır ötesindeki Irak Kürdistan Bölgesi ile olan ilişkisi Ankara için bir "doğu problemi" niteliğindedir. Abdullah Öcalan'ın yakalanmasını izleyen süreçte Türkiye'deki iç siyasi gelişmelerin de etkisi ile Ankara'nın Kürt politikasında hayati değişiklikler yaşandı. Özellikle Erdoğan liderliğindeki AK Parti'nin hem iç hem de bölgesel politikalarda daha etkin olabilmenin anahtarı olarak Kürt sorununun çözümünü görmesi bu anlamda önemli adımların atılmasını sağlamıştır. Türkiye içerisindeki Kürt sorununu demokratikleşme çerçevesinde çözerken sınır ötesinde de Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimiyle daha yakın işbirliği kurarak kendisine yönelik olası bir tehdidi eleme yoluna gitmiştir. Böylece Ankara bölgesel siyasette daha emin adımlarla ilerlemeye başlamış, iç barışın sağlanması ve demokratikleşme yolunda hızlı adımların atılması konusunda da önemli ilerlemeler kaydetmiştir.

Yaşanan bu gelişmeler zorlu süreçlerin ve siyasi çekişmelerin gölgesinde uzun çabaların ardından gerçekleşebilmiştir. Bu sürecin uzmanlar, siyaset yapıcılar ve kamuoyu tarafından kapsamlı bir biçimde anlaşılması kat edilen mesafenin ve elde edilen kazanımların doğru okunabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede yapılacak bilimsel çalışmalar, saha araştırmaları ve kapsamlı raporlar literatüre katkılarının yanında kamuoyunun aydınlanması açısından da gereklidir.

Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi olarak ilk raporumuzu bu konuya ayırarak bir zamanlar "doğu sorunu" olarak adlandırılan, bugün ise "doğu barışı" olarak tanımlanabilecek Türk-Kürt ilişkileri alanındaki çalışmalara bir katkı sunmayı hedefledik. Yaptıkları derin araştırma için çalışmanın yazarlarına, raporun son okumalarını yaparak yayına hazır hale getiren Rumeysa Eldoğan'a, İsmail Numan Telci'ye ve raporun hazırlanması sürecinde düzenlenen yuvarlak masa toplantılarında raporun içeriğine dair yaptıkları öneri ve katkılardan dolayı da Ortadoğu Araştırmaları Merkezi araştırmacılarına teşekkür ederiz.

ORMER

Giriş

Kuzey Irak, PKK ve Türkiye arasındaki ilişkiler 1980 sonrası Ortadoğu tarihi düşünüldüğünde en önemli ilgi alanlarının başında gelmektedir. 1926 yılına kadar 4 yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun Musul Vilayeti sınırları içinde bulunan ve Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Kuzey Irak, bu tarihte Türkiye ve İngiltere arasında yapılan antlaşma ile Irak'a bırakılmıştır. Bu tarihten itibaren Kürtlerin Bağdat'taki merkezi yönetime bağlanması sonucunda Türkiye'nin bölgeye yönelik ilgi ve iddialarını bir tarafa bırakması Ankara ile Kuzey Irak Kürtleri arasındaki ilişkileri uzun bir süre için sona erdirmiştir. Ancak bir

Harita 1: Ortadoğu'da Kürtlerin Yoğun Olarak Yaşadığı Yerler ve Kuzey Irak



Kaynak: Paris Kürt Enstitüsü, Mehrad R. Izady, Columbia University, New York.

yandan Molla Mustafa Barzani önderliğinde Kuzey Irak'ta gelişen etnik Kürt hareketi bir yandan da Abdullah Öcalan'ın önderliğinde Türkiye Kürtlerinin bağımsızlığını hedefleyen PKK hareketi Kuzey Irak ve Türkiye arasındaki ilişkileri yeniden gündeme getirmiştir. 1991 Körfez Savaşı ile birlikte Kuzey Irak'taki Kürtlerin merkezi Irak yönetimi karşısında otonom bir yapıya kavuşması ve PKK'nın terör eylemlerini artırması 1990'lı yıllar boyunca Türkiye, Kuzey Irak ve PKK ilişkilerini Ortadoğu'nun en önemli gerilim alanlarından birisine dönüştürmüştür.

Dünyada devleti olmayan halklara baktığımızda en geniş coğrafyaya yayılan topluluklardan biri Kürtlerdir. Kürtlerin yaklaşık yarısı Türkiye sınırları içinde bulunurken, kalan kısmının büyük çoğunluğu sırasıyla İran, Irak, Batı Avrupa ve Suriye'de yerleşiktir. Kürtlerin buldukları ülkelerdeki sayısı resmi ölçümlere dayanmasa da bugün Türkiye'de 15 milyon, İran'da 7,5 milyon, Irak'ta 6,5 milyon, Batı Avrupa'da 1,5 milyon (bunların yaklaşık yarısı Almanya'dadır) ve Suriye'de 1,5 milyon Kürt yaşadığı düşünülmektedir. Bunların dışında yaklaşık 250 bin Kürt nüfus ABD'de, 200 bin civarında eski Sovyet coğrafyasında ve son olarak yaklaşık 150 bin civarında Kürt nüfusu da İsrail'de bulunmaktadır (Gunter, 2011: 3-4). Sadece bu rakamların dağılımına bakan bir kişi Kürt meselesinin Türkiye-İran ve Irak üçgeninde yoğunlaştığı ve güçlü ve kalabalık bir diasporayı da arkasına aldığı sonucuna kolaylıkla varabilir. Nüfus temelindeki sayısal verilere Kürtlerin coğrafi dağılımı da eklendiğinde resim biraz daha netleşmektedir. Türkiye'deki Kürtlerin büyük bir çoğunluğu İstanbul'da yaşasa da Kürtlerin yaşadıkları bölgelerde çoğunluk olduğu coğrafyayı dikkate aldığımızda Türkiye'nin Güneydoğu bölgesi Kürt coğrafyası olarak adlandırılabilir. Irak konusu olduğunda ise Kuzey'de yoğunlaşan Kürtler İran'ın Kuzey Batı bölgesinde yerleşik durumdadırlar. Bu da Kürtlerin coğrafi olarak yoğun bir biçimde Türkiye, İran ve Irak'ın kesiştiği bölgede yaşadıkları ve bu devletlerin coğrafi sınırları tarafından bölündüğü bir resmi ortaya çıkarmaktadır.

Tarihsel olarak ise Kürt hareketlerinin 1980'li yıllarla birlikte ve özellikle de 1990 sonrası dönemde bölgeyi etkisi altına aldığı göz önünde bulundurulursa bu bağlamda öne çıkan iki devlet Türkiye ve Irak olmuştur. Türkiye'de 1984'de eylemlerine başlayan PKK güçlü bir Kürt bilinci oluştururken, aynı zamanda 1990'la birlikte Kürt siyasal hareketinin de sürece dahil olmasıyla birlikte Kürt meselesi Türkiye siyasetinin merkezine taşınmıştır.

Tablo 1: Ortadoğu'daki Kürt Nüfusunun Dağılımı

	Ülke Nüfusu	Kürt Nüfusu	Yüzde
Türkiye	75,6 milyon	15 milyon	20
İran	77,1 milyon	7,5 milyon	9,7
Irak	33,3 milyon	6 milyon	18
Suriye	22 milyon	1,5 milyon	6,8

Yine Irak'taki Kürtlerin uzun süren siyasi mücadelesi 1990'ların başında özerklik kazanılmasıyla sonuçlanmış ve Kuzey Irak'ta oluşan bu yapı genel olarak Kürt hareketini önemli ölçüde etkisi altına almıştır. Diğer bir ifadeyle Kürtlerin 1990 sonrası siyasal fotoğrafına bakıldığında Türkiye ve Irak'ın diğer bölgelere oranla bir adım daha öne çıktığı ve bu iki

ülkeyi ve buradaki Kürt hareketlerini birbirine bağlayan temel dinamiğin de PKK olduğu göze çarpmaktadır. Tam da bu nedenle Türkiye, PKK ve Kuzey Irak ekseninde yapılacak bir analiz bölgeyi anlamak isteyenler için iyi bir başlangıç noktası olarak önemini korumaktadır. Dolayısıyla bu çalışma da söz konusu üç unsur etrafında şekillenen bir dinamiği anlama çabası olarak okunabilir.

1. Kuzey Irak, Kürtler ve Türkiye

1.1 Molla Mustafa Barzani ve İlk Ayaklanmalar

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'ndaki yenilgisinin ardından kurulan Irak Devleti'nin sınırlarını topraklarındaki petrol bölgeleri belirlemiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın galibi olan İngiltere petrol kaynaklarını kendi kontrolünde tutmasına imkan sağlayan bir siyasal birim olarak Irak'ın kurulmasına önayak olmuştur. Irak'ın kuzeyindeki Kürt kentleri olan Musul, Kerkük ve Hanaqin'deki zengin petrol yataklarının varlığı bu bölgenin de Irak sınırları içine alınmasının temel nedeniydi. Böylelikle Kürtlerin bir kısmını içine alan fakat Kürtlerin çoğunlukta olmadığı yeni bir devlet ortaya çıkmıştır. Bu düzenlemeye itiraz eden Kürtler ilk olarak Barzan aşiretinin lideri olan Molla Mustafa Barzani önderliğinde 1931-32 yıllarında bir isyan gerçekleştirmiştir. Bu isyan bir sonuç vermese de Barzani İkinci Dünya Savaşı'nın berberinde getirdiği uygun iklimde bir kez daha silahlı bir ayaklanmanın önderliğini üstlenmiş ve 1943-45 yılları arasında yaşanan bu ayaklanma sırasında öncekinden farklı olarak Barzani, Irak ve İran'daki çeşitli aşiret ve gruplar arasında destek görmüştür. Sovyetler Birliği'nin İran'ı işgal etmesiyle burada 1946'da kurulan Mahabad Kürt Cumhuriyeti'ni destekleyen Barzani, Moskova'nın İran'dan geri çekilmesiyle birlikte Sovyetler Birliği'nden kaynaklanan gücünü kaybetmiştir. Sovyetler Birliği'nin korumasızın Tahran'daki yeni merkezi devlet ve ordusu ile baş edemeyen İran merkezli Kürt hareketi dağılmış ve Barzani de yanındaki bir grup arkadaşıyla birlikte 11 yılını geçireceği Sovyetler Birliği'ne uzun bir yürüyüş yolculuğunun ardından iltica etmiştir.

Barzani'nin Sovyetler Birliği'nde kaldığı yıllarda Irak'ta kuruculuğunu ve başkanlığını yaptığı Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ciddi bir iç iktidar mücadelesi ile karşı karşıya kalmıştır. Molla Mustafa Barzani KDP'nin 16 Ağustos 1946'da yapılan ilk kongresinde parti başkanı, Hamza Abdullah ise genel sekreter seçilmiştir. Barzani'nin Sovyetler Birliği'nde kaldığı süre zarfında parti önemli ölçüde Genel Sekreter Abdullah'ın kontrolüne girmiş Abdullah'ın hapse girmesiyle de 1953 yılında İbrahim Ahmed KDP'nin Genel Sekreteri olmuştur. Barzani'nin Sovyetler Birliği'nde kaldığı dönem boyunca partide etkin olan İbrahim Ahmed, Barzani'nin Irak'a geri dönmesiyle birlikte yerini 1959 yılında tekrar Abdullah'a bırakmak zorunda kalmıştır. Barzani ve Abdullah'ın temsil ettiği kanat daha muhafazakar ve geleneksel bir çizgiyi temsil ederken, İbrahim Abdullah ve daha sonra par-

tide aktif olacak olan damadı Celal Talabani kentli Marksist entelektüel kanadın temsilcisi konumundaydı. Bu ayrımın temellerine coğrafi olarak baktığımızda ise Barzani kanadının büyük ölçüde Kuzey'deki Kurmanci konuşan ve ağırlıklı olarak kırsal bölgelerde yaşayan Kürtler arasında, Ahmed-Talabani kanadının güney bölgelerinde Soranice konuşan kentli Kürtler arasında yaygınlaştığı görülür. Dil ve coğrafya temelindeki bu farklılığa iki kanat arasındaki Nakşibendi ve Kadiri tarikatlarına bağlı olmak gibi din temelli bir farklılık da eklenebilir (Gunter, 1996: 227-228).

Irak'ta 14 Temmuz 1958'de Abdülkerim Kasım liderliğinde gerçekleşen askeri darbenin ardından o güne kadar yer altında örgütlenen KDP serbest bırakılmış ve Barzani'ye de Sovyetler Birliği'nden geri dönme çağrısında bulunulmuştur. Aşiretçiliği geri kalmışlığın işareti olarak görmeye başlayan KDP, İbrahim Ahmed'in Genel Sekreterliği döneminde şehirli aydınların etkinliğini iyice arttırması ile de toplumsal destekten önemli ölçüde yoksun kalmıştır. Toplumsal desteği kazanmak adına çelişkili bir tavır da olsa köylü Kürtler ve aşiret grupları arasında etkinliği yüksek olan Molla Mustafa Barzani'ye partinin fahri başkanı olması teklifinde bulunulmuştur (Bruinessen, 2006: 49). KDP'deki bu ikircikli yapı sonraki yıllar boyunca varlığını devam ettirmiş ve aynı zamanda Kürtleri kontrol altına almak isteyen merkezi Irak yönetimi tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Öte yandan Abdülkerim Kasım'ın Kürtlerle olan yakınlığı fazla uzun sürmemiş ve merkezi yönetimin Arap milliyetçiliğine

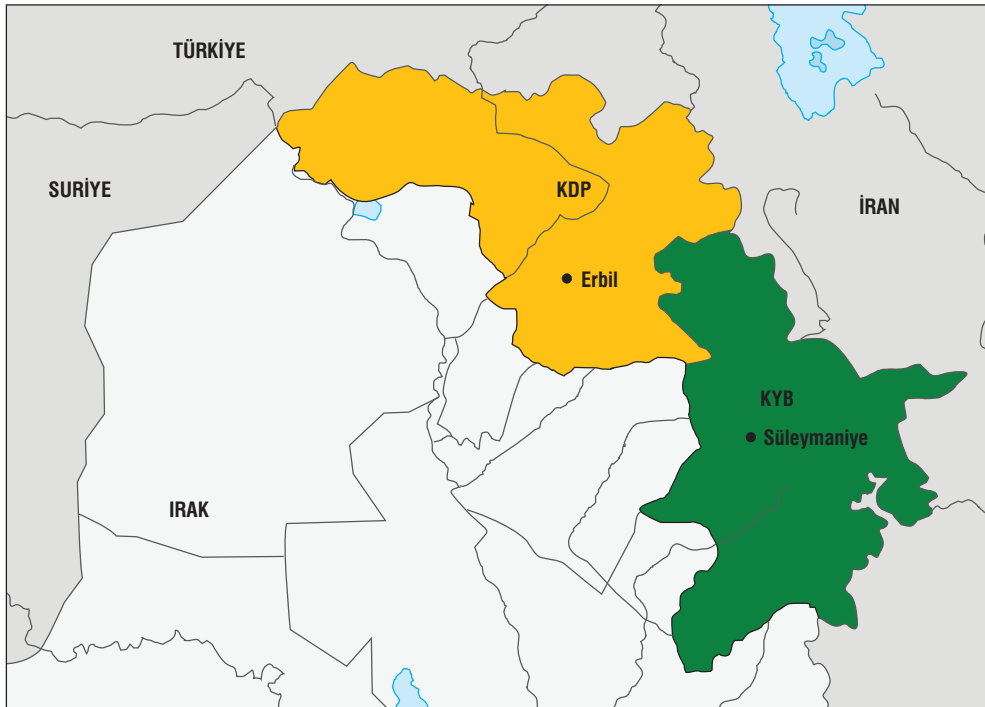
Harita 2: 1975 Kürt Otonom Bölgesi



kaymasıyla birlikte Eylül 1961'den itibaren merkezi güç ile Kürtler arasındaki çatışmalar yeniden başlamıştır. General Kasım 1963'te iktidarını kaybetse de Irak askerleri ile Kürt gruplar arasındaki çatışmalar belli aralıklarla 1970 yılına kadar devam etmiştir. Çatışma sadece merkezi Irak yönetimi ile Kürt gruplar arasında olmamış aynı zamanda birçok Kürt aşireti merkezi hükümet ile işbirliğine gittiği gibi bu tarihlerde Kürt milliyetçisi KDP içinde de ciddi gerginlikler yaşanmıştır. KDP'de kentli aydın kesim Barzani'den hoşnut değildi ve 1964 yılında Barzani'nin merkezi hükümet ile yaptığı ateşkesi gerekçe gösteren KDP'nin merkezi komitesi Barzani'yi bu adımdan dolayı kınamıştır. KDP içinde Barzani'ye muhalif kanadın başını Celal Talabani çekiyordu ve yaşanan gerilimden toplumsal desteği daha fazla olan ve İran'ın desteğini alan Barzani galip çıkmıştır. Talabani bir süre İran'a sığınmış, ardından da Irak'ın güney bölgesine geçerek burada yeniden örgütlenmeye başlamıştır.

1970 yılı Irak Kürtleri için çatışmaların yatıştığı bir yıl olmuş ve merkezi yönetimle yapılan görüşmeler 11 Mart 1970'de Kürtlere bölgesel özerklik tanıyan bir antlaşma ile sonuçlanmıştır. 1968'de Irak'ta darbe ile yönetimi ele geçiren Al-Bakr ilk başta Barzani'nin gücünü dengelemek için kendisine yakınlaşan Talabani ile işbirliğine gitse de zamanla Barzani olmaksızın Kürt meselesinde olumlu bir gelişme yaşanamayacağını görmüş ve Barzani ile görüşmelere başlamıştır. Bu görüşmeler 11 Mart antlaşması ile sonuçlanınca başka bir yolu olmadığını gören Talabani, Barzani ile uzlaşma yoluna gitmiş ve böylelikle 1970 yılında merkezi hükümetle olduğu gibi Kürtlerin kendi aralarındaki çatışmalar da görece bir durgunluk dönemine girmiştir (Bruinessen, 2006: 52-53). Ancak 11 Mart Antlaşması'nın öngördüğü Kürtçe eğitim ve toprak reformu konularında belli adımlar atılsa da, özerk Kürt

Harita 3: Kuzey Irak'taki Kürt Partilerin Nüfuz Bölgeleri



bölgesinin nereyi kapsayacağı konusunda merkezi hükümet ile Kürtler arasında bir uzlaşmaya varılamamıştır. Kürtler, Kürt nüfusun çoğunlukta olduğu ve aynı zamanda petrol açısından zengin Kerkük ve Hanaqin gibi kentlerin oluşturulacak Kürt bölgesinin içinde kalmasını savunurken, buraları kaybetmek istemeyen merkezi yönetim her iki kenti kapsayan bir Araplaştırma politikası izlemeye başlamıştır (Bruinessen, 2006: 53). Araplaştırma politikası Kürtleri bir kez daha merkezi yönetimle karşı karşıya getirirken, aynı tarihlerde Irak'ın Sovyetler Birliği'ne yakınlaşması Kürtler ve merkezi yönetim arasındaki ilişkilere yeni bir dinamiğin dahil olması ile sonuçlanmıştır. Soğuk Savaş kapsamında Moskova ile bölge üzerinde bir rekabet içinde olan ABD Kürtlere destek vermeye başlamış ve dönemin ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger ile Barzani Tahran'da bir araya gelmişlerdir.

Görelî sakin geçen 1970 yılı yerini Irak merkezi hükümeti ile Kürtler arasında Soğuk Savaş ekseninde işlemeye başlayacak yeni bir gerginliğe bırakmıştır. Mart 1974'te merkezi Irak yönetimi tek taraflı olarak Kerkük ve Hanaqin kentlerini dışarıda bırakan bir Kürdistan özerk yönetimi ilan etmesiyle gerginlik yerini kısa süre içerisinde silahlı çatışmaya bırakmıştır. Kürtler daha önceki isyanlardan farklı olarak bu kez eğitilmiş askerler ve ağır silahlar eşliğinde bir savaş yürütmekteydi ve üstelik İran askeri güçleri de Irak'a girerek Kürtlere destek sağlamaktaydı. Fakat Irak, Mayıs 1975'te Kürtlere verdiği desteği çekmesi karşılığında Şatt-ül Arap ve bazı sınır bölgelerinde İran lehine düzenlemeler yapmayı kabul edince Tahran yönetimi Kürtlere verdiği desteği çekmiş ve Irak askeri güçlerinin ilerleyişi karşısında Barzani savaşı sona erdirdiğini açıklamıştır. Bu yenilginin ardından merkezi Irak yönetimi bir daha Kürt isyanı ile karşılaşmamak için Kürt bölgelerini zorla göç ettirme ve yerlerine ülkenin güneyinden getirilen Arapların yerleştirilmesi yoluyla Araplaştırma politikasına kaldığı yerden devam etmiştir. Bu yeni Araplaştırma politikasına yer yer direnişler olsa da Molla Mustafa Barzani'nin ağır hastalığı Kürtleri bir lider sorunuyla karşı karşıya bırakmıştır. Bu boşluğu ilk doldurmaya çalışan kişi ise Suriye'de konuşlanan ve burada Haziran 1975'de kuruluşunu ilan ettiği Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) adı altında örgütlenen Celal Talabani olmuştur. 1977'de Irak'a geçen Talabani babalarının Washington'a gitmesinin ardından yeniden toparlanmaya çalışan Barzani kardeşlere karşı harekete geçmiş ve 1978 yılında iki grup arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Çatışmalarda her iki taraf da birbirine karşı bir üstünlük sağlayamamış, Talabani önderliğindeki KYB, Irak Kürdistanı'nın güney bölgelerinde konuşlanmaya devam ederken oğul Barzaniler Kuzey'deki etkinliklerini devam ettirmişlerdir.

1.2 Erken Karşılaşma: Kuzey Irak ve Türkiyeli Kürtler

1960'lı yıllar Türkiye'de Kürtlerin yeniden siyasallaştığı bir dönem olmuş ve bunda birçok gelişme rol oynamıştır. İlk olarak Kürtler arasında üniversite eğitimiyle birlikte siyasal bilinç gelişmiş ve ilk örgütlenmeler ağırlıklı olarak üniversite öğrencileri etrafında şekillenmiştir. 1950'lerle birlikte başlayan köyden kente göç Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı doğu ile batı bölgeleri arasındaki ekonomik eşitsizliği gözler önüne sermiş ve bunun karşılığı da Kürtler arasında sistem eleştirisinin yaygınlaşması olmuştur. Kürtler arasındaki bu hayal kırıklığı 1961 Anayasası ile birlikte artan siyasal haklar temelinde kendisine kurumsal karşılıklar bulmaya başlamıştır. Türkiye İşçi Partisi başta olmak üzere sosyalist partiler Kürtlerin sistem karşısındaki rahatsızlıklarını örgütlü bir çatı altında toplamış ve Kürtler arasında devrim fikirlerinin popülerleşmesine imkan sağlamıştır (Bruinessen, 2006: 57). Fakat Kürt

hareketleri sadece siyasal alanla sınırlı kalmamış ve Türkiye'deki Kürt hareketinin liderlerinden iki isim Sait Kırmızıtoprak ve Sait Elçi 1970'de yapılan otonomi anlaşmasından sonra Kuzey Irak'a geçerek buradan doğru Türkiye'ye karşı eylem yapacak bir yapılanma oluşturmaya çalışmıştır. Bu politika Kuzey Irak'ı bir örgütlenme merkezine dönüştürerek buradan Türkiye'ye karşı mücadele başlatma fikrini ilk kez gündeme getirmiş olması nedeniyle önemliydi. Bu tarihe kadar Türkiye içinde örgütlenerek mücadele eden Kürtler, ilk defa Türkiye toprakları dışına çıkarak bir hareket başlatmayı denemişlerdir.

Kuzey Irak'ta güçlü bir konumda bulunan Molla Mustafa Barzani Türkiye Kürtlerinin Kuzey Irak'taki toprakları kullanarak silahlı mücadele yürütmesinin kendi mücadelesine zarar vereceğini düşündüğü gibi bu doğrultuda bölgeye gelen Kürt önderlerin sol eğilimli fikirlerinden de hoşnut olmamıştır (Miroğlu, 2012: 188). Barzani'nin bu tavrı Kuzey Irak'taki Kürdistan hareketinin özellikle otonomi anlaşmasından sonra yarattığı olanaklarla Türkiye'de bir silahlı mücadele başlatılabileceğine inanan Sait Kırmızıtoprak'ı hayal kırıklığına uğratmıştır.

2. 1980'ler: PKK, Kuzey Irak ve Türkiye

2.1 Kuzey Irak'ta Kürt Partiler

Molla Mustafa Barzani'nin 1979'da ölmesinin ardından 4-12 Aralık 1979'da yapılan kongrede Barzani'nin iki oğlu İdris ve Mesut ortak bir şekilde partinin yönetimini ellerine almışlardır. 1987 yılında kardeşi İdris'in kalp krizi geçirecek ölmesinin ardından Mesut Barzani partinin tek lideri olmuştur. 1979 yılının Kuzey Irak'taki Kürt hareketini ilgilendiren bir başka gelişmesi de İran'da yaşanan İslam Devrimi olmuştur. İran'daki yeni yönetim 1975 yılında Irak ile yapılan ve Kürtlerin sınırlardan geçişini sınırlandırmayı öngören Cezayir Antlaşması'nı iptal etmiş ve böylelikle KDP yeniden İran'da konuşlanma imkanına kavuşmuştur. Ancak 1980'de başlayan ve 8 yıl süren İran-İrak Savaşı'nı Kuzey Irak'taki Kürt hareketinin seyrini önemli ölçüde etkileyen asıl gelişme olarak kaydedebiliriz. Savaş boyunca KDP İran'ı desteklerken, Talabani'nin KYB'si Saddam ile işbirliğine girmiştir. Bu bağlamda KYB ve KDP arasındaki fikir ayrılığı ilk olarak İran'ın Temmuz 1983'de Irak'a yönelik gerçekleştirdiği geniş ölçekli bir saldırı sırasında ortaya çıkmıştır. KDP bu saldırıyı Irak'a karşı silahlı mücadelenin genişletilmesi yönünde bir fırsat olarak görürken, KYB savaş nedeniyle zayıflayan Irak'ın Kürtlerle anlaşma konusunda daha tavizkar bir tutum sergileyeceğini savunmuştur (Gunter, 1996: 230).

KYB beklentilerinde bir karşılık bulamayınca 1985 yılının başında Irak hükümeti ile diyalogu sona erdirmiş ve KDP ile yakınlaşmaya başlamıştır. Bu yakınlaşmanın sonucunda KDP ve KYB, diğer Kürt grupları da yanlarına alarak 1987 yılında Irak Kürt Cephesi çatısı altında bir araya gelmişlerdir. Celal Talabani ve Mesut Barzani de bu yeni oluşumun iki ortak başkanları olmuşlardır.

İran-İrak Savaşı sona erdiğinde Kürtlerin İran ile işbirliğinden rahatsız olan Saddam Hüseyin Kürtleri cezalandırmak amacıyla 1988 yılında Kuzey Irak'a yönelik "Enfal Operasyonu" adı altında kapsamlı bir askeri hareket başlatmıştır. Zehirli gazların kullanıldığı operasyon sırasında binlerce Kürt hayatını kaybederken, bir o kadarı da zorla güneydeki kamplara yerleştirilmiştir. Fakat yeni bir kimyasal saldırının olacağından korkan binlerce Iraklı Kürt, Türkiye sınırına akın etmiş ve bu durum karşısında Türkiye nasıl pozisyon alması gerektiği konusunda bir ikilem yaşamıştır. PKK sorunundan dolayı sınır bölgele-

rinde güvenlik probleminin yaşanması, mülteci sorununun ekonomik maliyeti ve Türk kamuoyunun tepkisinden dolayı Türkiye ilk günlerde sınırını kapatmış ve sınırı geçenleri de Irak'a göndermiştir. Fakat artan uluslararası baskı sonrasında Türkiye'yi iki günün ardından sınırlarını açtığını duyurmak zorunda kalmıştır. Sınırın açılması ile birlikte Eylül 1988'de Türkiye'ye sığınan Iraklı Kürtlerin sayısı 63.000'e ulaşmış (Oran, 1998: 134-135) ve mülteci akını Irak Kürtleri ile Türkiye Kürtleri arasında bir iletişim olanağı yaratınca Türkiye'deki Kürtlerin hareketliliğini daha da güçlendirmiştir (Romano, 2006: 115).

2.2 PKK'nın Kuzey Irak'ta Konuşlanması

PKK 15-26 Temmuz 1981 tarihinde yapmış olduğu konferansta Irak Kürdistan'ındaki Kürt hareketiyle irtibata geçilmesi yönünde bir karar almıştır.¹ Bu karar kısa süre içinde Irak'taki Kürt gruplar ile resmi antlaşma ile sonuçlanmamışsa da PKK'nın Kuzey Irak'a yerleşme süreci Ocak 1982'de başlamış ve yaklaşık on ay içinde, Ekim 1982'de tamamlanmıştır (Özdağ, 2007: 43). Bu süre içinde Kuzey Irak'ta yeni PKK kampları oluşturulurken PKK lider kadroları Tahran üzerinden, militanlara Suriye'den Silopi ve Cizre üzerinden, Şırnak-Uludere yolu ile Kuzey Irak'a geçmişlerdir. PKK'nın Kuzey Irak'ta konuşlanmak istemesinin en önemli sebebi coğrafi koşulların uygun olmasıydı. Çünkü Cudi Dağları burada başlamakta ve Türkiye sınırının içlerine kadar devam etmektedir. PKK bu bölgeyi kontrol ederek Cudi Dağları'nın uzandığı Şırnak, Hakkari, Siirt, Bitlis, Diyarbakır ve Bingöl'e kadar uzanan bölgeyi de denetim altında tutmak istemiştir (Özdağ, 2008: 48). Aynı şekilde Türkiye'den Irak'a ve İran'a sıradağların uzanması PKK için önemli bir geçiş yolları sağlıyordu ve bu nedenle Kuzey Irak, PKK için kısa bir süre içinde Türkiye içlerinde yapılacak operasyonlarda önemli bir üs haline gelmiştir. Üstelik bu bölgelerde önemli ölçüde siyasallaşmış Kürtlerin bulunması da PKK için Kuzey Irak'ı rahat hareket edebilmesi açısından çekici kılmaktaydı (İmset, 1993: 99).

Temmuz 1983'te PKK ve KDP arasında 'Dayanışma İlkeleri' adı altında bir antlaşma imzalanmış ve bu antlaşmaya göre taraflar Amerikan emperyalizmi öncelikli olarak her türlü emperyalizmin bölgedeki plan ve komplolarına karşı birleşik bir cephe oluşturulması konusunda anlaşmışlardır. Antlaşma metninde "bölge halklarının ulusal kurtuluş mücadelelerine karşı, başta ABD olmak üzere emperyalizmin saldırgan vahşi bir gücü" olarak tanımlanan Türkiye, bu işbirliğinin yöneldiği en önemli hedeflerden birisi olmuştur.² Bu antlaşma, Suriye ve Lübnan'da konuşlanma problemleri yaşayan PKK'ya önemli bir fırsat sağlamış ve sonraki dönemde PKK buradaki kamplarını hızla Kuzey Irak'a transfer etmeye başlamıştır. Bu transfer süreci ile birlikte kısa süre içinde Türkiye, İran ve Irak sınırına yakın bir bölgede kurulan Lolan Kampı PKK'nın en geniş üssüne dönüşmüş ve ayrıca bu kamp basın ve yayın faaliyetlerinin organize edildiği bir üs diğer bir ifadeyle PKK'nın propaganda merkezi haline gelmiştir (Gunter, 1993: 305). Lolan Kampı'nın yanı sıra Lak-1, Haftanın, Lejna-Zaho, Kuvvet Barzan ve Miroz gibi kamplarda da PKK militanları eğitilmeye başlanmış (İmset, 1993: 102) ve bu kamplar sayesinde PKK kuruluş aşamasındaki coğrafi konuşlanma meselesini önemli ölçüde çözmüştür.

1 "PKK I. Konferansı yapıldı", *Serxwebûn*, Ocak 1982, Sayı: 1, ss. 1-8.

2 "PKK ve I-KDP, Faşist Türk Ordusunun Güney Kürdistan'ı İstilasına Karşı Ortak Direniş Kararı Aldılar" *Serxwebûn*, Temmuz 1983, s. 10.

KDP ile yaptığı anlaşmanın meyvelerini toplamaya başlayan PKK, Kuzey Irak'a askeri olarak tümüyle yerleştiği gibi aynı yıl içerisinde de Cemil Bayık, Duran Kalkan, Kesire Öcalan gibi birçok üst düzey yöneticisini de bölgeye nakletmiştir. Bu gelişmenin askeri bir sonucu olarak da ilerleyen yıllarda PKK'nın sınır karakollarına yaptığı baskınları arttırdığı görülmüştür (Özdağ, 2008: 52). PKK'nın bir taraftan eylemlerini ve bu eylemlerin etki gücünü artırması diğer taraftan Kuzey Irak'taki Kürt gruplarla işbirliğine giderek kendisine güvenli bir ortam oluşturması Ankara'nın Irak ve Suriye ile PKK'ya karşı mücadele kapsamında işbirliği çabalarını artırmıştır. Bu doğrultuda ilk adım dönemin Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu ve Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Necdet Öztoran'un Bağdat ziyareti sırasında 15 Ekim 1984'te Irak ile imzalanan ve Türkiye'ye Irak topraklarında 5 km boyunca sıcak takip hakkı veren güvenlik protokolü olmuştur. Bu protokol Türkiye'nin daha sonra 1986 ve 1987 yıllarında bölgeye yaptığı sınır ötesi operasyonların hukuki zeminini oluşturmuştur. İkinci olarak ise Aralık 1984'te dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'a mektup yazarak bölgede teröristlere karşı ortak mücadele önerisinin ardından Suriye ile 5 Mart 1985'te Sınır Güvenliği Protokolü imzalanmış ve protokol kapsamında iki ülke dışişleri bakanları arasında teknik düzeyde görüşmeler başlamıştır (Oran, 2005: 133-134).

Fakat Türkiye'nin PKK kamplarına yönelik düzenlediği operasyonlardan önemli ölçüde zarar gördüğünü düşünen KDP, PKK ile ilişkilerini 1985 yılında askıya almış ve Mayıs 1987'de Dayanışma Antlaşması'nı lağvettiğini açıklamıştır (İmset, 1993: 225). Bu tarihten itibaren KDP Türkiye'ye yaklaşırken, partinin üst düzey yöneticilerinden Sait Ahmed Barzani "PKK'nın eylemleri bizim Türkiye ile ilişkilerimizde pürüz çıkarıyor... Bizim tarafta PKK'lı olduğunu söyleyenler bizim düşmanlarımızdır" ifadelerini kullanmıştır.³ KDP'nin PKK'ya yönelik desteğini açık bir şekilde sona erdirmesi PKK'yı İran'la görüşmelere ağırlık vermeye itmiş ve Celal Talabani'nin KYB'sine yakınlaştırmıştır. 1 Mayıs 1989'da Şam'da bir araya gelen Talabani ve Öcalan Kürt birliğini güçlendirme ve Kürt gruplar arasında ortak eylem olanaklarını artırmayı öngören bir protokol imzalamışlardır. Fakat bu protokol fazla uzun sürmemiş ve Körfez Savaşı'nın getirdiği yeni koşullar altında imzalanmasından bir yıl kadar sonra Öcalan, protokolü içi boş bir metin olarak tanımlamıştır. KYB'nin içinde bulunduğu Irak Kürt Cephesi de 7 Ekim 1991'de yaptığı bir açıklamada PKK ile çatışma politikasını açıkça dile getirmiştir (Gunter, 1993: 305).

2.3 Sınır Ötesi Operasyonlar

Henüz KDP ve PKK arasında Temmuz 1983 Dayanışma İlkeleri Antlaşması imzalanmamış olsa da PKK Türkiye topraklarına düzenlediği saldırılarda Kuzey Irak'ı bir çekilme ve konuşlanma alanı olarak kullanmaya başlamıştı. 10 Mayıs 1983'te Uludere'de çıkan bir çatışmada 3 Türk askerinin öldürülmesi ile birlikte Ankara, PKK'nın artık Kuzey Irak'ta konuşlanmaya başladığına emin olmuş ve Bağdat yönetiminin bölgede kontrolü sağlayamadığına kanaat getirmişti (Bölükbaşı, 1991: 23-24). Bu gelişmeler üzerine 27 Mayıs 1983'te Türkiye ve Irak arasında birbirlerinin topraklarında sıcak takip yapma hakkının tanındığı karşılıklı bir antlaşma imzalanmıştır (Balcı, 2013a: 174). Bu antlaşma doğrultusunda Türk Silahlı Kuvvetleri yaklaşık 7.000 kişilik askerle Kuzey Irak'ın 3 mil kadar içerisine

3 Rafet Ballı, "Türkiye'ye Dost, PKK'ya Düşmanız", *Milliyet*, 28 Ağustos 1987, s. 9.

Resim 1: Barzani-Özal Görüşmesi



girildiği kapsamlı bir operasyon düzenlemiş ve bu operasyon sırasında PKK ve KDP'ye ait kamplar arasında net bir ayırım olmadığı için KDP'ye bağlı bazı kamplar zarar görmüştür (Oran, 2005: 133). Gerek Türkiye'nin merkezi Irak yönetimi ile antlaşması gerekse sınır ötesi operasyon sırasında KDP kamplarının zarar görmesi Irak Kürtleri, özellikle de merkezi Irak yönetimi ile çatışma halinde bulunan KDP temsilcileri arasında rahatsızlıklara neden olmuştur. Bu rahatsızlık KDP kadrolarını Türkiye'ye karşı bir ittifak arayışına yöneltmiş ve kısa bir süre sonra PKK ile 'Dayanışma İlkeleri Antlaşması' imzalanmıştır.

1980'lerin ortasına gelindiğinde PKK eylemlerini arttırmaya başlamış ve Türkiye de buna karşılık Irak ile yaptığı antlaşma doğrultusunda sınır ötesi operasyonlara ağırlık vermiştir. 12 askerin öldürüldüğü bir PKK baskınına karşılık Türkiye 15 Temmuz 1986'da Kuzey Irak'a havadan ikinci sınır ötesi operasyonunu gerçekleştirmiş ve bu operasyon sırasında PKK üyelerinden çok KDP'ye ait kamplar bombalanmıştır. Bu sınır ötesi operasyon bir taraftan KDP'yi ve bölgedeki diğer Kürt örgüt olan Kürdistan Yurtseverler Birliği'ni (KYB) İran'a yakınlaştırmış diğer taraftan ise PKK'nın kendilerine zarar verdiğini düşünen bu örgütler PKK ile aralarına mesafe koymaya başlamıştır. Barzani bu tarihlerde PKK ile artık işbirliği yapılmayacağını PKK'nin Türkiye'de kadın, çocuk demeden masum halkı öldürmesi ile açıklamıştır (Özdağ, 2008: 56-58). PKK ve KDP arasındaki ilişkilerin gerginleşmesi sadece somut pratiklerden kaynaklanmıyordu aynı zamanda PKK ile KDP arasında ideolojik fark, tarafları farklı politik tavırlara zorluyordu. Nitekim Marksist-Leninist çizgi takip etme iddiasındaki PKK, KDP'yi feodal, gerici, aşiret temelli bir örgüt olarak görüyordu.

PKK'nın buradaki Kürt örgütleri ile arasının açılması gücünü azaltmamış aksine 1987 yılına gelindiğinde örgüt Türkiye içinde daha ekili operasyonlar düzenlemeye başlamıştır. Buna Türkiye'nin daha önceki PKK eylemlerinde olduğu gibi iki düzlemli bir tepkisi olmuştur. İlk olarak Türkiye 22 Şubat 1987'de bir kez daha Kuzey Irak'a yönelik sınır ötesi operasyon gerçekleştirmiştir. 3 Mart 1987'de 30 Türk savaş uçağı Kuzey Irak'ta KDP bölgesindeki Sırat, Era, Alamis civarındaki PKK kamplarına bir hava bombardımanı gerçekleştirmiştir. Bu saldırılar başta İran olmak üzere dış dünyanın tepkisini çekmiştir. İran Dışişleri Bakanı Türkiye'nin bir kez daha böyle bir sınır ötesi operasyon yapması durumunda karşısında İran'ı bulacağını söylerken Amerikan basını da bu operasyonu "Türkiye'nin Musul ve Kerkük'ü işgal provası" olarak duyurmuştur (Özdağ, 2008: 60-61). İkinci olarak ise dönemin Başbakanı Turgut Özal Temmuz 1987'de Suriye'ye giderek bu ülke ile bir güvenlik protokolü imzalamış ve bu protokol doğrultusunda taraflar kendi topraklarından diğer tarafa terörist faaliyetlere izin vermeyeceklerini taahhüt etmişlerdir. Türkiye'nin baskıları Kuzey Irak'taki dengeleri de değiştirmiş, KDP Nisan 1987'de 1983 tarihinde PKK ile imzaladığı protokolü feshederken, PKK'yı terörist ilan edip Türkiye ile işbirliği yapacağını açıklamıştır. Bunun üzerine PKK diğer Kürt örgüt olan KYB ile yakınlaşmış ve iki örgüt arasında 1 Mayıs 1988'de ittifak antlaşması imzalanmıştır.

1988'de İran-İrak Savaşı sona erince savaş sırasında Irak hükümetine direniş gösteren Kürtleri cezalandırmak için Saddam Hüseyin orduyu ülkenin kuzeyine göndermiştir. Kimyasal silahların da kullanıldığı operasyonun sonuçları Iraklı Kürtler için yıkıcı olmuş ve yüzlerce Kürt yerleşim bölgesi imha edilirken, yüz binlerce Kürt de evlerinden çıkarılarak Irak'ın güney bölgelerine zorla göç ettirilmiştir. Olayların Türkiye'yi ilgilendiren boyutu ise kimyasal silahların kullanıldığı askeri operasyondan kaçan 70.000'e yakın Iraklı Kürdün Türkiye'ye sığınmasıydı (Oran, 1998: 34-35). Bu geniş ölçekli insan göçü kısa süre sonra Türkiye'nin sınırları kapatmasına neden olurken, gerek sınırda yığılan gerekse Türkiye'ye sığınan Kürtlerin Türkiye siyasetini yakından ilgilendiren önemli sonuçları olmuştur. İlk olarak, Türkiye'ye sığınan Kürtlere yönelik 1984 protokolü kapsamında sıcak takip düzenlemek isteyen Irak yönetiminin bu talebini Türkiye reddedince, Irak söz konusu protokolü iptal etmiştir. Böylelikle Kuzey Irak'taki PKK kamplarına yönelik yapılan operasyonlar "hukuki" zeminini kaybetmiştir. İkincisi, Türkiye'nin o güne kadar ısrarla kullanmaktan kaçındığı Kürt sözcüğü kamusal alanda dolaşıma girmiş ve Kürtlüğün ayrı bir etkin kategori olarak gerek kamuoyunun gerekse devlet aktörlerinin gözünde normalleşmesine hizmet etmiştir.

Enfal operasyonunun PKK açısından en önemli sonucu ise örgütün Kuzey Irak'a iyice yerleşmesi olmuştur. Bağdat'ın, KDP ve KYB'nin Kuzey Irak'taki etkinliğini sınırlandırmasıyla PKK, misafir olarak geldiği Kuzey Irak'ta ağırlığını arttırarak ev sahibi konumuna yükselmiştir. Bölgeyi önemli ölçüde terk eden KDP'nin boşalttığı alana tamamen yerleşen PKK, Bekaa Vadisi'ni eğitim kampına dönüştürmüştür. Diğer yandan da Kuzey Irak'tan çekilen Irak ordusunun silahları da PKK'ya kalmış ve örgüt bu silahlarla Türkiye sınırları içinde etki gücü daha yüksek operasyon düzenleme imkanına kavuşmuştur. Ankara ve Bağdat'ın arasının açılması ile birlikte PKK, Tahran ve Şam'ın yanı sıra bölgenin etkin gücü olan Bağdat'ın da desteğini almaya başlamıştır. Örneğin sınır güvenliği anlaşmasını yenilemek isteyen dönemin başbakanı Yıldırım Akbulut 5-7 Nisan 1990 tarihlerinde Irak'ı ziyaret etmiş ancak anlaşmanın yenilenmesi teklifi, Saddam Hüseyin tarafından reddedil-

miştir (Özdağ, 2008: 71-72). Gerek Kuzey Irak'ı etkin bir şekilde eğitim ve geri çekilme alanı olarak kullanma imkanına kavuşması gerekse İran, Suriye ve Irak'ın desteğini arkasına alması PKK'yı g¼çlendirmiř ve böylelikle PKK 1990'lı yıllarda T¼rkiye sınırları içine daha etkin operasyon d¼zenleme hatta T¼rkiye içlerinde kurtarılmış b¼lgeler oluşturma olanağına kavuşmuştur.

3. 1990'lar: PKK, Kuzey Irak ve Türkiye

3.1 Körfez Savaşı Sonrası Kuzey Irak

Körfez Savaşı'nın ardından Irak Kürtlerinin *de facto* bir devlet ve hükümet yapılanması- na gidebilmesi temelde “Huzuru Sağlama Operasyonu” ve “Uçuşa Yasak Bölge uygulama- sı” gibi iki dışsal gelişme ile mümkün olmuştur (Gunter, 1993: 295). Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1991 tarih ve 668 Sayılı Kararı Kürtlerin yaşadığı bölgelerde Iraklı sivillere yönelik baskının derhal sonlandırılmasını öngörerek bu iki dışsal gelişmeye ya- sal bir zemin sağlamıştır. Dolayısıyla 1990'larda Kuzey Irak bölgesinde otonom bir Kürt yapılanmasının nasıl ortaya çıktığı sorusuna odaklanan herhangi bir çalışma bu üç dışsal gelişmeyi öncelikli olarak dikkate almak zorundadır. Fakat bu üç dışsal gelişmeyi birbirine bağlayan ve Kuzey Irak özelinde sorunsuz bir şekilde uygulanmalarına olanak sağlayan bir başka dışsal gelişme ise Türkiye'nin her üç konuda da benimsediği işbirlikçi tavrı olmuştur. Bu gelişmelere bir de merkezi Irak yönetiminin 23 Ekim 1991'de aldığı ekonomik yaptırı- m kapsamında bu bölgeden devlet memurlarını çekmesi eklenmiş ve böylelikle Kuzey Irak'ta merkezi yönetimin hiçbir otoritesi kalmamıştır. Bu yeni koşullar altında Irak Kürt Cephesi ilk önce Mayıs 1992'de bölge çapında bir seçime gitmiş, ardından Haziran ayında bir parlamento kurulmuş ve son olarak da Kürdistan Bölgesel Yönetimi ilan edilerek Kuzey Irak'taki Kürt hareketi merkezi Irak yönetimi karşısında otonom bir yapıya kavuşmuştur. Ekim 1992'de de Kürt hükümeti nihai hedefinin demokratik Irak içinde federal bir devlet olduğunu açıklamıştır (Gunter, 1996: 226). Kısacası, 1990'larda Kuzey Irak özelinde ku- rulan *de facto* Kürt devleti dört önemli dışsal gelişmenin ve Irak'ın ambargo politikasının oluşturduğu uygun koşullar altında buradaki Kürt siyasal hareketlerinin politikalarının so- nucunda mümkün hale gelmiştir.

Körfez Savaşı sırasında ayaklanan Kürtlerin Mart 1991'de başarısız olması ve Irak ordu- sunun kuzeye yönelmesiyle 1.500.000 civarında Iraklı Kürt, Türkiye ve İran sınırına dayan- mıştır. Fakat 1988'de olduğu gibi Türkiye bu sefer Kürt mültecilerin sınırdan içeriye girmesi konusunda isteksizdi. Önceki deneyimin ekonomik maliyet ve içerideki Kürt bilincinin güçlenmesi gibi Türkiye politikacılarının gözündeki olumsuz sonuçları bu isteksizliğin tem- mel nedeni olmuştur (Oran, 1998: 54-55). Fakat gelen uluslararası baskılar üzerine Türkiye bir kez daha Iraklı Kürtlere sınırlarını açmak zorunda kalmış ve on binlerce Iraklı Kürt

Türkiye'deki kamplara yerleşmiştir. Bunun üzerine Iraklı Kürtlerin ülkede kalmasını istemeyen Ankara yönetimi mültecilerin tekrar Kuzey Irak'a güvenli bir şekilde dönebilmesinin yollarını aramaya başlamıştır. Bu doğrultuda ilk adım olarak ABD ile birlikte hareket eden Türkiye, 6 Nisan 1991'de İncirlik'te konuşlanacak Huzur Ortak Görev Gücü'nün Kuzey Irak'a düzenlenecek insani yardım operasyonlarını yürütmesini kabul etmiştir. Kısa süre sonra ABD yönetimi 10 Nisan 1991'de Kuzey Irak'ın önemli bir kısmının içinde bulunduğu 36'ncı enlemin kuzeyinde uçuş yasağı getirince Kuzey Irak'ta Kürtler için "güvenli bölge" oluşturulmuştur. Daha sonra Huzur Ortak Görev Gücü İngiltere ve Fransa askeri gücünün de katılımıyla Birleşik Görev Gücü adını almış ve güvenli bölgeyi korumak amacıyla Kuzey Irak'a yönelik kapsamlı bir "Huzur Harekatı" düzenlemeye başlamıştır (Bölme, 2012: 344). Haziran 1991'e gelindiğinde Kuzey Irak'ta güvenli bir ortam sağlanmış ve Türkiye'deki mülteciler evlerine geri dönmüştür.

Harita 4: Irak'ta Oluşturulan Uçuş Yasak Bölge



Bütün bu gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda 1991 Körfez Savaşı'nın Türkiye-Kuzey Irak ilişkileri bağlamında iki önemli sonucunun olduğu söylenebilir. Birincisi, Yumurtalık-Kerkük Petrol Boru Hattı'nın kapatılması ile birlikte Türkiye, Irak'tan sağladığı enerji ihtiyacının bir kısmını Kuzey Irak üzerinden gelen petrol tankerleri ile karşılamaya başlamıştır. Bu yeni ekonomik bağlantı Kuzey Irak'taki Kürt hareketlerini Ankara düzleminde meşru bir zemine taşımış ve zamanla enerji üzerinden başlayan bu ilişkiler taraflar arasındaki ilişkinin ayrılmaz bir parçasına dönüşmüştür. İkinci ve daha da önemlisi Bağdat yönetiminin Kuzey Irak'tan çekilmesiyle birlikte Türkiye-Irak sınırı Kuzey Irak'taki Kürt hareketler ve Ankara arasındaki bir meseleye dönüşmüş ve bu sınırın işlevselliği kendisini yeni bir ilişki üzerinden kurmak zorunda kalmıştır. Örneğin bu sınırı kullanarak Türkiye içlerinde silahlı eylemler düzenleyen PKK konusunda Türkiye meşru müdafaa ilkesinden hareketle sınırın güvenliğini kendi imkanları ile sağlamaya çalışsa da bu konudaki temel ve nihai muhatapı Kuzey Irak'taki Kürt yapılanması olmuştur. Dolayısıyla 1991 Körfez Savaşı ve sonrasındaki gelişmelerin beraberinde getirdiği bu iki önemli değişim Türkiye ve Kuzey Irak'taki Kürt yapılanması arasındaki ilişkilerin zeminini oluşturan kurucu unsurlar olarak değerlendirilebilir.

3.2 “Kürt Federe Devleti”ne Doğru

Körfez Savaşı ve daha sonra yaşanan gerginliklerin ardından Kürdistan cephesi ile Saddam Hüseyin arasında görüşmeler başlasa da bu görüşmeler kısa süre içinde başarısızlıkla sonuçlanmış ve Saddam Yönetimi, 26 Ekim 1991 tarihinde devlet görevlilerini Irak'ın kuzeyinden çekmiş ve bölgeye ekonomik ambargo uygulamaya başlamıştır. Merkezi Irak yönetiminin bölgeden memurlarını çekmesiyle birlikte Kuzey Irak'ta ciddi bir yönetim krizi ortaya çıkmış ve gerek Barzani gerekse Talabani bu krizden çıkışın yolu olarak karar alma mekanizmalarının oluşturulmasını göstermişlerdir. Fakat her iki lider de komşu ülkeleri yeni ortaya çıkacak olan otonom yönetim bağlamında rahatsız etmemek için bağımsızlık peşinde olmadıklarını ısrarla belirtmişlerdir (Gunter, 1993: 297). Dolayısıyla merkezi Irak memurlarının yerini alacak olan yapılanma bağımsız bir devlet olmayacak aksine ayrı bir parlamentosu bulunan otonom bir yapı olarak işleyecekti. Bu doğrultuda 7 partiden oluşan Irak Kürdistan Cephesi tarafından parlamenter sisteme karar verilmesinin ardından seçimlerin yapılması ve yürütülmesi için hukukçulardan oluşan 15 kişilik özel bir komisyon oluşturulmuştur. Böylelikle seçimler yasal bir zemine oturtularak bir meşruluk sağlanmıştır (Stansfield, 2003: 124).

19 Mayıs 1992'de yapılan fakat Türkmen partilerin yer almadığı⁴ seçimlerde yaklaşık 1 milyon seçmen 7 parti için oy kullanmıştır. Sadece iki partinin %7 olan seçim barajını geçebildiği seçimlerde Kürdistan Demokrat Partisi %45.05 ile parlamentoda 51 sandalye kazanırken, Kürdistan Yurtseverler Birliği %43.61 oy oranı ile 49 sandalyede kalmıştır. Fakat daha sonra iki parti aralarında anlaşarak sandalyeleri 50'ye 50 şeklinde paylaşmış ve yine bu anlaşma kapsamında parlamentonun başkanlığı KYB'ye bırakılırken, başkan yardımcısı KDP'den atanmıştır. Bu düzenlemeye paralel olarak Yürütme Kurulu'nun başkanlığı KDP'ye başkan yardımcılığı da KYB'ye tahsis edilmiştir (Stansfield, 2003: 146-147). 105 kişilik parlamentoda kalan 5 kişilik kontenjan için de 4 parti yarışmış, Asuri Demokratik

4 Merkezi Ankara'da bulunan Irak Ulusal Türkmen Partisi oluşacak yeni yönetime meşruiyet kazandıracığı düşüncesiyle seçimlere katılmayı reddetmiştir (Gunter, 1993: 298).

Hareketi 4, Kürdistan Hristiyanlar Birliği ise 1 sandalye kazanmıştır. Seçim sırasında ayrıca Kürdistan Bölgesi Başkanlığı seçimi de yapılmıştır. Kürdistan Bölge Başkanlığı seçimleri için yarışan Mesut Barzani ile Celal Talabani birbirine çok yakın oy almış ancak başkanlık için yeterli olacak üstünlüğü sağlayamamışlardır. Başkanlık seçimleri ikinci tura kalmasına rağmen ikinci tur yapılmamıştır (Stansfield, 2003: 130). Bunun yerine söz konusu iki partiden eşit sayıda üye ile temsil edilecek şekilde 8 kişiden oluşan bir başkanlık konseyi oluşturulmuştur. Celal Talabani ile Mesut Barzani yasal yönetim mekanizmalarına katılmamış fakat temel aktörler olmaya devam etmişlerdir (Katzman ve Prados: 2006, 6).

Tablo 2: Irak Kürt Federe Devleti Parlamento Seçimlerinde Partilerin Aldığı Oylar

Partiler	Yüzde	Oy Sayısı	Milletvekili
Kürdistan Demokratik Partisi	%45.08	437.879	51
Kürdistan Yurtseverler Birliği	%43.61	423.833	49
Kürdistan İslami Hareketi	%5.05	49.108	0
Kürdistan Sosyalist Partisi	%2.56	24.882	0
Irak Komünist Partisi	%2.17	21.123	0
Kürdistan Demokratik Halk Partisi	%1.02	9.903	0
Bağımsız Demokratlar	%0.05	501	0

Seçim sonucuna göre oluşan yeni meclis 4 Ekim 1992 tarihinde Kürt Federe Devleti'ni ilan etmiş ve Meclis, Kuzey Irak'ı kendi içinde özerk fakat Irak merkezi yönetimine bağlı bir yapı olarak tanımlamıştır (Kakayi: 1994, 121). Bölgeden gelen yumuşatıcı söylemlere rağmen Türkiye seçimlere kuşkuyla yaklaşmış ve bağımsız bir Kürt devletinin temellerinin atılmakta olduğu şüphesini çeşitli vesilelerle dile getirmiştir. Örneğin, dönemin CHP İzmir milletvekili, Dışişleri Bakanı'nın yanıtlaması istemiyle soru önergesi vermiş ve Türkiye'nin Kürt bölgesindeki seçimlere yönelik tavrını sormuştur. Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin seçimlerin takip edildiğini ifade etmiş fakat Türkiye'nin bu durumda nasıl pozisyon alacağı sorusuna cevap vermemiştir.⁵ Türkiye'nin yanı sıra bölgedeki bu siyasal değişimlerden rahatsız olan komşu devletler de Türkiye ile ortak bir tutum benimsemişlerdir. Seçimlerden hemen sonra Türkiye, İran ve Suriye yetkilileri Ankara'da bir araya gelerek bir konferans düzenlemişlerdir. Konferansın sonuç belgesinde üç ülke de Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasından yana olduklarını ve bölgede olası bir Kürt devletine müsaade etmeyeceklerini ilan etmişlerdir (Kakayi: 1994, 122).

Kürt Federe Devleti'nin kuruluş aşamasında etkin bir işbirliği geliştiren KDP ve KYB seçimlerden sonra beklenen işbirliğini gösterememiş ve giderek zıt kutuplara yerleşmişlerdir. İki parti arasındaki ilk gerilim KYB'nin kabinede kendisine tahsis edilen bakanlıklara daha önce atamış olduğu ılımlı ve uzlaşmacı görüşleriyle öne çıkan bakanların yerine radikal görüşleriyle öne çıkan bakanları görevlendirmesiyle başlamıştır. KYB'ye verilen başbakanlık koltuğunda oturan ve bir teknokrat olan Fuad Masum yerine partide sert muhalif görüş-

5 Dışişleri Bakanlığı Siyaset Planlama Dairesi Başkanlığı, Önerge Cevaplanma Tarihi: 17.07.1992, Tutanak Tarihi: 25.08.1992 <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c016/b094/tbmm190160940169.pdf>

leriyle öne çıkan Kosret Resul'ün atanması gerginliği daha da artırmıştır (Gunter, 1996: 232). Fakat asıl gerginlik 1993 yazında, Molla Mustafa Barzani döneminde KDP'li olan daha sonra KDP'den ayrılıp Kürdistan Birlik Partisi'ni kuran ve bölgenin deneyimli diplomatlarından olan Sami Abdurrahman'ın KDP'ye tekrar katılması ile yaşanmıştır. Sami Abdurrahman'ın partisi 1992 seçimlerinde %1 oy oranıyla küçük bir kitleye sahip olsa da birbirine çok yakın oy alan iki büyük partinin geleceği için etkileyici bir güce sahipti. Bu katılımı birliktedir iki parti arasındaki güç dengesinin KDP lehine değişmesi KYB'yi endişelendirmiştir.

Yine, siyasi gerilimlerin Kürdistan İslami Hareketi ile KYB arasında patlak veren sıcak çatışmalarla had safhaya ulaşması KDP ve KYB'yi işbirliğinden giderek uzaklaştırmıştır. 20 Aralık 1993'te İslami Hareket bölgedeki yozlaşmanın sebebi olarak gördüğü KYB ile geniş çaplı silahlı çatışmaya girişmiş ve en az 200 kişi hayatını kaybetmiştir. Talabani'nin yurtdışında olduğu bir zamanda gerçekleşen bu olayda KYB'li Peşmerge Bakanı Cebbar Farman'ın Mesut Barzani'nin olayları yatıştırması yönündeki uyarılarını dikkate almaması, aksine olaylara daha sert uygulamalarla karşılık vermesi yönetimdeki iki büyük parti arasında var olan partizanlık krizini gün yüzüne çıkarmıştır. Böylece bölgenin yönetimi meclis düzleminde değil, parti merkez yönetimlerinin kararları etrafında şekillenmeye başlamıştır (Gunter, 1996: 232). Bunun üzerine Barzani yeni oluşmaya başlayan Kürt yönetimine zarar verdiği gerekçesiyle saldırıyı mahkûm etmiş ve KYB'yi açık bir şekilde eleştirmiştir.

Bu gerilim ikliminde 1 Mayıs 1994'te sıradan bir toprak anlaşmazlığı hızlıca iki parti arasındaki silahlı mücadeleye dönüşmüş ve koalisyon hükümeti işleyemez bir hal almıştır. Mayıs'ın sonunda KYB güçleri Kürdistan Ulusal Meclisi'ni ele geçirmiş, Aralık'ta otonom bölge kendi içinde iki ayrı alt bölgeye bölünmüştür. KDP güçlü olduğu kuzeyi, KYB ise güneyi fiili olarak denetim altına almıştır. KYB ve KDP arasındaki iç savaştan en fazla rahatsız olan ülkelerin başında Türkiye geliyordu ve Ankara'daki politika yapımcılarına göre böylesi bir savaşın Kuzey Irak'ta oluşturacağı otorite boşluğu en fazla PKK'ya yarayacaktı. Bu nedenle harekete geçen Ankara çatışan tarafları ilk olarak 30 Mayıs 1994'de ve ardından Barzani ile Talabani'yi de 13 Haziran'da Şırnak'ın Silopi ilçesinde bir araya getirmiştir (Gunter, 1996: 233). Çatışmaları sona erdirmeye girişimleri sadece Türkiye ile sınırlı değildi ve özellikle Fransa'daki Kürt Enstitüsü, KYB ve KDP arasındaki savaşın sona ermesi için yoğun bir çaba harcamıştır. Bu çabaların sonucunda 22 Temmuz 1994'te Paris Antlaşması imzalanmış ve anlaşma metni Kürt yönetiminin sınırlarından Türkiye'ye yapılan saldırıların engellenmesini de içermekteydi. Bu madde görüşmeler sırasında Türkiye'nin isteklerinin göz ardı edilmediğini gösterse de Ankara'nın kaygılarını gidermemiştir. Çünkü varılan mutabakat aynı zamanda bölgede seçimlerin yapılmasını, kurumsallaşmanın ve dış yardımların devam etmesini, devlet kurumlarına partilerin müdahalelerin engellenmesini ve uluslararası desteğin sağlanması gibi çalışmaların devam etmesini belirtmekteydi. Türkiye yönetim ile ilgili maddeleri içeren söz konusu mutabakatın bölgede bağımsız bir Kürdistan devletine neden olacağından endişelenmiş ve Paris'e anlaşmayı imzalamaya Türkiye üzerinden gidecek olan Barzani ve Talabani'ye geçiş izni vermemiştir. Böylece Kürt Bölgesi'nin dışa açılan kapısının Türkiye olduğu bir kez daha görülmüştür (Gunter, 1996: 234). Mutabakata rağmen nihai barış elde edilememiş ve durulan çatışmalar bir süre sonra yeniden şiddetlenmiştir.

Yeniden başlayan çatışma ortamında KYB Erbil'i ve bu şehirdeki Kürdistan Parlamento'sunu ele geçirmiştir. KDP, KYB güçlerini tek başına Erbil'den çıkaramayınca, Saddam ile

anlaşıp Irak ordusuyla birlikte Erbil'e girmiş ve KYB güçlerini Erbil'den çıkarmıştır. Bunun sonucunda iki parti güçleri arasında bir ateşkes hattı oluşturulmuş ve oluşan iki bölgede partiler kendi hükümetlerini kurmuşlardır (Stansfield, 2003: 99). ABD'nin yardımıyla ateşkes hattının kurulduğu nispeten sakin geçen bu dönemde barış görüşmeleri Türkiye'nin girişimleriyle Ankara'da başlamıştır. Ekim 1996'da sona eren Ankara Görüşmeleri'nde taraflar ateşkes konusunda anlaşmış, Türkmenlerin de içinde yer aldığı bir barış izleme gücünün ateşkes hattında konuşlandırılmasını kabul etmişlerdir. Anlaşma metninde Irak'ın toprak bütünlüğüne vurgu yapılmış ve PKK'nın bölgedeki faaliyetlerinin de engellenmesi istenmiştir (Özdağ, 1999: 148-149). Ankara görüşmelerinin sonucunda Türkiye kaygılarını anlaşma metnine yansıtmış ve taraflara kabul ettirmiştir. Fakat bu görüşmeler de nihai bir anlaşmaya dönüşmemiştir.

Daha sonra ABD'de ve birçok Avrupa ülkesinde görüşme yapılmış ve son olarak 1998'de Washington Anlaşması ile taraflar, vatandaşların bölgeler arası seyahati, gelir dağılımı gibi birçok konu üzerinde anlaşmaya varmış ve iki yönetimin birleştirilmesi amacıyla geçiş hükümeti kurma çalışmaları konusunda da hemfikir olmuşlardır. Türkiye'nin güvenlik kaygılarını da hesaba katacak şekilde PKK'nın Türkiye sınırındaki faaliyetlerinin engellenmesi maddesi tekrar anlaşma metninde yer almıştır (Stansfield, 2003: 101). Fakat Türkiye'nin Washington görüşmelerinin dışında tutulması ve anlaşma metninde Irak için federatif bir yönetim modeli öngörülmesi Ankara'yı rahatsız etmiştir. Bunun üzerine Barzani ve Talabani Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiş ve bu ziyaret sırasında Ankara'nın sürecin dışında bırakılmadığı mesajı verilmiş ve federasyon konusunda Türkiye'nin kaygılarının paylaşıldığı dile getirilmiştir.⁶

3.3 PKK, Irak Kürtleri ve Türkiye

KDP 1987'de KYB de Körfez Savaşı ile birlikte PKK'ya verdikleri desteği çekmiş ve Türkiye'nin yanında yeni bir politik çizgi izlemeye başlamışlardır. 1992'ye gelindiğinde ise Kuzey Irak'taki Kürt örgütlerinin PKK ile arası bir hayli açılırken, bu örgütler Ankara ile gelişen ilişkilerini derinleştirme yoluna gitmiştir. Bu doğrultuda 9 Ocak 1992 tarihinde KDP'nin özel temsilcisi Sefin Dizayi Ankara'ya gelerek Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin ile görüşmüştür. Dizayi, bu görüşme sırasında yeni Türk hükümeti ile ilişki içinde bulunmak istediklerini, PKK'ya karşı olduklarını ve topraklarında bu örgüte yer vermeyeceklerini belirtmiştir. Öte yandan Demirel'le görüşen Barzani ve Talabani de PKK'dan Türkiye'nin Güneydoğu Bölgesi'ndeki eylemlerine son vermesini aksi takdirde Kuzey Irak'tan çıkarılacağı uyarısında bulunmuştur (Özdağ, 2008: 95). Bu gelişmelerin devamındaysa Ocak 1992'de Irak Kürt Cephesi'nin yayımladığı bir uyarıda PKK'nın "Türkiye'ye karşı eylemlerini durdurmaması halinde, bölgeden çıkarılacağını" ilan etmesi PKK ile Kuzey Irak'taki iki Kürt grup arasındaki ilişkileri bütünüyle sona erdirmiştir (Gunter, 1993: 306).

Bunun üzerine PKK Kuzey Irak'ta Kürdistan Özgürlük Partisi'ni (Partiya Azadiya Kurdistan, PAK) kardeş örgüt ilan etmiş ve bu örgüt üzerinden KDP ve KYB'ye karşı mücadeleye başlamıştır. KDP'den ayrılan Sadık Ömer PAK'ın saflarına katılınca 1992 yazında Dohuk'ta bir suikast sonucu öldürülmüş ve suikastın faili olarak KDP'yi suçlayan PKK,

⁶ Sami Kohen, "Sözler Şimdi Açık", *Milliyet*, 11 Kasım 1998, s. 20

KDP'den Mehmet Şefik ve 3 arkadaşını bir roket saldırısıyla öldürmüştür. 1992'nin Haziran ve Temmuz ayları boyunca KDP güçleri PKK'nın kuzeydeki kamplarını bombalamanın yanı sıra PAK'ın üst düzey isimlerini de tutuklamıştır. KDP'nin saldırılarına askeri temelde cevap veremeyen PKK, 24 Temmuz 1992'de Irak'ın Türkiye sınırında ticari geçişlere sınırlandırma getirerek Kuzey Irak üzerinde ekonomik bir ambargo uygulamaya başlamış ve bu ambargo Mesut Barzani'nin ifadeleriyle Kürdistan'daki mevcut durumu ve deneyimi tehlikeye atmaya başlamıştır (Gunter, 1993: 307). Bunun üzerine 4 Ekim 1992'de Irak Kürdistan'ına bağlı 6,000 peşmerge yaklaşık 5,000 civarındaki PKK militanlarına yönelik kapsamlı bir saldırı başlatmıştır. Türkiye'nin de kısa süre sonra çatışmaya dâhil olmasıyla PKK ağır kayıplar vermeye başlamış ve Irak Kürtlerine teslim olmuştur. Iraklı Kürtler kendilerine teslim olan PKK'lıları Türkiye'ye teslim etmeseler de PKK'nın Kuzey Irak'ı kendilerinin rızası dışında kullanması konusuna önemli sınırlandırmalar getirmiştir (Gunter, 1993: 308).

Öte yandan aynı dönem Kuzey Irak'ta operasyonlar yapan Çekiç Güç'ün PKK ile iletişime geçmesi ve Irak'taki kargaşanın devam etmesi, Barzani'yi ve Talabani'yi Türkiye'ye yakınlaşmaya itmiştir. Talabani 8 Mart 1991'de MİT Müsteşarı Orgeneral Teoman Koman ve Dışişleri Müsteşarı Tugay Özçeri ile görüşmüştür. Bu görüşmeye paralel olarak Barzani ve Talabani, PKK'yı git gide daha sert bir dille eleştirmeye başlamışlardır. Talabani, Turgut Özal ile görüş ayrılıkları bulunmadığını, Özal'ın federatif yapıdan yana olduğunu ve bunun da Kürdistan'ın özerkliği anlamına geldiğini söylemiştir. Öte yandan 8 Haziran'daki Türkiye ziyaretinde de KDP'nin ve KYB'nin Türkiye'de temsilcilik açmak istediğini belirtmiştir (Özdağ, 2008: 87-88). Bölgede otonom bir yapı oluşturmak isteyen KDP ve KYB'nin Türkiye ile yakın ilişki kurması, Türkiye'yi bölgede önemli bir güç olarak gördükleri ve PKK'nın eylemlerini sınırlandırarak bu gücü arkalarına almak istedikleri şeklinde yorumlanmıştır (Oran, 2005: 554-558). Kürdistan Cephelerinin Türkiye ile yakın ilişki içinde olması Kürt Federe Devleti içinde kendine ait bir alan oluşturmaya çalışan PKK'yı rahatsız etmiş ve PKK, KDP'yi Türkiye ile işbirliği yaparak Büyük Kürdistan idealine ihanet etmekle suçlamıştır. Bu süreçte PKK lideri Abdullah Öcalan, KDP'yi Türkiye'nin çıkarları için çalışmakta olan bir örgüt ve yok edilmesi gereken bir iç sorun olarak tanımlamıştır (Gunter, 1996: 56).

KDP'nin ve KYB'nin bu çabası Türkiye için de elverişliydi. Zira aynı dönemde PKK'nın sınır karakollarına yaptığı saldırılar ve asker ölümleri artmış ve Ankara, bir yandan Kuzey Irak'a sınır ötesi operasyon yaparken diğer yandan da Kuzey Irak'taki diğer Kürt gruplarıyla birlikte hareket edecek bir istihbarat şebekesi kurmuştur. Bu dönemde KYB-KDP-Türkiye arasındaki ilişkilerin gelişmesinin en önemli göstergesi Ankara'nın, Kürdistan Cephelerinin kontrolüne giren Süleymaniye ve Erbil'e yönelik Saddam'ın uyguladığı ambargoyu desteklememesi olmuştur. Ankara'nın bu tavrı Kürdistan Cepheleri ile siyasi ve askeri ilişkilerini geliştirmesini sağlamıştır. Bunun neticesinde de Kürdistan Cepheleri, 7 Ekim 1991'de, PKK'ya karşı silahlı bir mücadele başlatma niyetini açıkça dile getirmeye başlamıştır (Özdağ, 2008: 92-93).

1992 yılına gelindiğinde ise PKK gerek kuzeyden gerekse güneyden ciddi bir kuşatma altında kalmış ve bir yandan Türk ordusunun operasyonları bir yandan da KDP ve bölge aşiretleri ile yaşadığı sorunlar PKK'yı zor durumda bırakmıştır. KDP ile PKK arasında uzun süredir devam eden propaganda savaşı 1992 yazında yerini gerçek bir çatışmaya bırakmış-

tır. İki örgüt birbirlerinin kamplarına saldırırken KDP'nin, PKK'nın Kuzey Irak kolu olarak bilinen PAK'ın bir merkezi üyesini tutuklaması gerilimi doruğa çıkartmıştır. Bu arada Türkiye'ye gelen Talabani, Orgeneral Eşref Bitlis ile görüşmüş ve bu görüşmeden KDP, KYB ve Türk ordusu işbirliğiyle PKK'ya karşı operasyon kararı çıkmıştır (Özdağ, 2008: 105). Buna karşılık PKK da 17 Temmuz'da Kuzey Irak'a yönelik bir ticaret ambargosu uygulayacağını açıklamış ve köy basma eylemlerini arttırmıştır (Özdağ, 2007: 83). Bu dönemde KDP, KYB ve Ankara arasındaki ilişkiler o kadar düzelmiştir ki Talabani Türkiye'ye yaptığı ziyarette "Bizim için en iyi seçenek Türkiye'ye katılmaktır"⁷ diyecek kadar ileri gitmiştir. Talabani'nin bu sözlerine ise Demirel "Her zaman Irak'ın toprak bütünlüğünden yana olacağız" diyerek yanıt vermiştir.⁸

Kuzey Irak'ta adım adım devlet olmaya doğru giden Kürdistanî Cephe, PKK'nın kendi hukuki durumlarını tehdit edeceğini düşünüyordu. Bu doğrultuda PKK'nın başına buyruk davranması gerekçesiyle KYB ve KDP peşmergeleri birleşerek PKK kamplarına saldırmış ve bu saldırılarda cephe savaşı veren PKK ağır kayıplar vermiştir. Fakat söz konusu çatışmalar sırasında Barzani ve Talabani Türkiye'nin bölgeye operasyon düzenlemesine taraftar olmadıklarını açıklasalar da Türk ordusu 2 Ekim 1992'de sınırı geçerek karadan bir hareket düzenlemiştir. İki gün sonra 4 Ekim'de ise Erbil'de toplanan Kuzey Irak yönetimi, Kuzey Irak'ta federe bir devletin kurulması kararı almışlardır. Aynı toplantıda Barzani bir açıklama yaparak PKK'ya karşı olmadıklarını ancak PKK'nın kendi bölgesine çekilmesi gerektiğini söylemiştir (Özdağ, 2008: 110-111).

Bu çatışmalar sırasında iyice yıpranan PKK, Kürdistanî Cephe'den ateşkes istemiş ve 30 Ekim'de Kuzey Irak hükümeti ile PKK arasında anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşma kapsamında PKK, Kuzey Irak'taki tüm elemanlarının Kuzey Irak hükümetine bağlı olduğunu kabul etmiştir. Anlaşma ile birlikte Kuzey Irak'taki PKK militanlarının kamplarına giriş çıkışları Kuzey Iraklı peşmerge güçleri tarafından denetlenir olmuştur (Özdağ, 2008: 114-115). Fakat bu anlaşma çok uzun sürmemiş Kuzey Irak'taki Kürt gruplar arasındaki anlaşmazlık Kürdistanî Cephe'yi zayıflatınca Ağustos 1995'te PKK Kuzey Irak'taki manevra alanını daralttığını düşündüğü KDP'ye yönelik bir saldırı gerçekleştirmiş ve bu saldırı Suriye ve İran'ın yanı sıra KYB tarafından da desteklenmiştir. Talabani'ye göre, Türkiye KDP'yi silahlandırmaktaydı ve bu nedenle PKK Türkiye'nin Barzani'ye yönelik desteğini engelleyebilecek önemli bir araçtı (Gunter, 1996: 239). KDP ve KYB arasındaki iç savaşın bölgede yol açtığı güç boşluğunun PKK'ya yarayacağını düşünen Ankara ise, yukarıda da değinildiği gibi KDP ve KYB arasında anlaşmaya varılması için diplomatik çabalarını hızlandırmıştır.

Türkiye'nin KDP ve KYB arasında anlaşmaya varılmasına yönelik diplomatik girişimleri devam ederken, KDP ile savaşında ağır kayıplar veren PKK 1996 yılına KDP ile ateşkes imzalamış bir şekilde girmiştir. KDP açısından böyle bir anlaşmayı imzalamasının en önemli sebebi Türkiye'den istediği ağır silahları alamamasıydı. Üstelik KDP de tıpkı PKK gibi bu çatışmalarda çok ağır kayıplar vermiş ve neticesinde 10 Aralık 1995'te taraflar arasında ateşkes imzalanmıştır (Özdağ, 2008: 177-178). KDP'nin güç kaybetmesini gerekçe göstererek 1995 yılında bölgeye yönelik askeri bir müdahalede bulunması (Charountaki,

7 Rafet Ballı, "Kardeşliğimizin İlerlemesini İstiyoruz", *Milliyet*, 11 Haziran 1991, s. 14.

8 Rafet Ballı, "Kardeşliğimizin İlerlemesini İstiyoruz", *Milliyet*, 11 Haziran 1991, s. 14.

Harita 5: Kuzey Irak'taki PKK Kampları

2012: 188-9) PKK açısından iki cephede birden savaşmak anlamına geliyordu. Bunun yanı sıra Türkiye'nin diplomatik görüşmeler yoluyla KYB'yi ikna etme çabaları kısmi bir sonuç vermiş ve Kuzey Irak'ta kendi tabanının yavaş yavaş PKK'ya kaymaya başladığını fark eden KYB, PKK'ya mesafe koymaya başlamıştı (Özdağ, 2008: 218). Bu gelişmeler de PKK'yı KDP ile ateşkese götüren temel motivasyonlar olmuştur.

3.4 Türkiye ve Sınır Ötesi Operasyonlar

ABD'nin Körfez Savaşı hazırlıkları yaptığı tarihlerde Türkiye'de de PKK'nın bölgede güçlenmesine engel olabilmek için Kuzey Irak'ın işgal edilmesinin tartışılması Ankara ve Kuzey Irak arasında önemli bir gerginlik nedeni olmuştur. Bu tartışmaya Kuzey Irak'taki Kürt örgütlerin tepkisi sert olmuş ve Talabani, Türkiye'nin Kuzey Irak'a girdiği takdirde büyük bir Kürt direnişi ile karşılaşacağını açıklamıştır (Özdağ, 2008: 75-76). Fakat Mart 1991'de dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın inisiyatifinde Celal Talabani ve Mesut Barzani'yi temsilen bir kişinin Ankara'ya gizli bir ziyaret gerçekleştirmesi Türkiye'nin o güne kadar izlediği Kuzey Irak Kürtleri ile bağlantı kurmama politikasını sona erdirmiştir. Mahmut Bali Aykan'a göre bu davetin arkasında yatan düşünce şu motivasyonlara dayanıyordu: Kuzey Irak'taki gelişmelere ilişkin ilk elden bilgi edinmek, bağımsız bir Kürt devleti kurulmaması için Kürtleri bir nevi ikna edecek şekilde buradaki gelişmelerde söz sahibi olmak ve Kuzey Irak'taki PKK üslerine düzenlenen operasyonları normalleştirmek için PKK'yı diğer Kürt guruplardan izole etmek (Aykan, 1996: 347). Körfez Savaşı sonrası koşulların şekillendiği Kuzey Irak'a yönelik bu yeni yaklaşım en açık ifadesini Turgut Özal'ın açıklamalarında

bulmuştur: “Açıkça ortaya konulmalıdır ki, Irak’ın Kürt bölgesinde yaşayanlar Türk vatandaşlarının akrabalarıdır. Bu yüzden sınırlar bir ölçüde yapay olan sınırlar aynı halkı iki kesime bölmüştür” (Gunter, 1993: 302). Özal bu ifadeleri Aralık 1991’de kullanmıştı ve bu yaklaşım Özal’ın ölümüne kadar geçen dönemde Türkiye’nin Kuzey Irak politikasını belirleyen temel dili oluşturmuştur. Özal cumhurbaşkanı olup başbakanlığa Süleyman Demirel geldiğinde de bu politika değişmemiş ve Demirel Çekiç Güç’ün görev süresinin uzatılması tartışmaları sırasında Saddam Hüseyin’e karşı kuzeydeki Kürtleri korumanın Türkiye’nin sorumluluğunda olduğunu belirttikten sonra “Yeni bir Halepçe’yi göz yumamayız” ifadesini kullanmıştır (Gunter, 1993: 303).

Kuzey Irak’ta Kürt örgütlerin kendi arasında mücadelesi devam ederken Türkiye, 1988’de durdurduğu askeri operasyonlarına tekrar başlamış, Nisan 1991’de bir kere daha havadan ve karadan Kuzey Irak’a girmiş ve buradaki PKK kamplarını hedef almıştır. Bu operasyon Türk ordusunun Kuzey Irak’taki iktidar mücadelesinde kendini hatırlatması şeklinde yorumlanmıştır. Zira Kuzey Irak’ta iktidar boşluğu yaşanmaya başladığı andan itibaren Türkiye hem bölgesel hem de uluslararası düzeyde Kuzey Irak’ta kurulması muhtemel bir Kürt devletine ya da Kürt örgütlerinin petrol bölgelerinde hakim konuma geçmelerine hiçbir şekilde müsamaha göstermeyeceğini ifade etmiştir (Özdağ, 2008: 77-79). Irak yönetimi ise Kürt Devleti iddialarını elçilikler aracılığıyla yalanlayarak Kuzey Irak’taki hareketlenmeyi, devlete karşı ayaklanma olarak nitelemiş ve ordu güçlerinin en kısa sürede ayaklanmayı bastıracağını belirtmiştir.⁹

Körfez Savaşı ve ardından 36’ncı enlemin kuzeyindeki Kuzey Irak topraklarının uçuşa yasak bölge ilan edilmesi gibi gelişmeler bölgede ciddi bir güç boşluğu doğurmuş ve bu güç boşluğundan yararlanan PKK’ya manevra kabiliyetini güçlendirmiştir. PKK yine Körfez Savaşı’ndan kalan ağır silahlarla elde ettiği silah gücünden de yararlanarak Türkiye-Irak sınırındaki Türk Jandarma karakollarına sayıları 500’e kadar yükselen gruplarla etkin saldırılar düzenlemeye başlamıştır. PKK’nın amacı, Türkiye sınırında kurtarılmış bölgeler oluşturmak için sınır karakollarındaki Türk askeri varlığını zayıf düşürmektir. 1930’larda inşa edilmiş ve daha çok vadi yolunu izleyerek kaçakçılık yapanları düzenli olarak gözetleme amacı taşıyan bu karakollarda ağır kayıplar verilmiştir. PKK’nın sınır karakollarına yaptığı saldırılardan en fazla ses getireni Hakkari’nin Şemdinli ilçesinde bulunan Samanlı karakoluna yapılan ve 9 erin öldürüldüğü, 7 erin de PKK tarafından kaçırıldığı saldırı olmuştur. Saldırının ardından 5 Ağustos 1991’de Batman, Diyarbakır ve Malatya’dan havalanan savaş uçakları Durji Vadisi ve Hakurk kampını bombalamıştır. Bu operasyona paralel olarak karadan da komandolar Kuzey Irak’a girerek 14 gün süren bir operasyon yapmışlardır (Özdağ, 2008: 90). Bu operasyonlarda 24 PKK kampı hedef alınmış ve genelkurmay Başkanlığı’nın resmi açıklamasına göre operasyon derinliğinin 8-10 km olduğu belirtilmiştir (Kısacık, 2007: 57).

1992’ye gelindiğinde PKK gerek Türkiye içlerinde gerekse de Kuzey Irak’ta ayaklanma hazırlığına başlamıştır. Öcalan’ın çerçevesini belirlediği ayaklanma stratejisine göre Türkiye içinde ve sınırda yoğun silahlı eylemler başlayacak, bir yandan da halk ayaklanması sağlanacak ve böylelikle de Türkiye içlerinde kurtarılmış bölgeler oluşturulacaktır (Öcalan, 2010). PKK’nın ayaklanma hazırlığında olduğu istihbaratını alan Türk ordusu 1 Mart 1992’de

9 Nur Batur, “Ankara-Bağdat İlişkileri Gergin, Jetlerimiz Emir Bekliyor”, *Milliyet*, 5 Nisan 1991, s.17.

Kuzey Irak'ı bombalamıştır. Bu operasyonu 10 Mart'ta ikincisi 25 Mart'ta da üçüncüsü izlemiştir. Bu operasyonlardan etkin bir sonuç alamayan Ankara, özellikle Şam yönetimi ile diplomatik görüşmelere başlayarak Suriye'yi PKK'nın en büyük kamplarının yer aldığı Bekaa Vadisi'ndeki kamplarını boşaltması açıklamasını yapmaya ikna etmiştir (Oran, 2005: 556). Bu diplomatik hamlelerin ardından Türk ordusu 6 Mayıs 1992'de kapsamlı bir kara operasyonu başlatmıştır. Türk birliklerinin bir kısmı Metina ve Zap bölgelerine saldırırken diğer birlikler de Şemdinli'den Kuzey Irak'a girmişlerdir. PKK, bu operasyona 15 Mayıs'ta Taşdelen sınır karakoluna yaptığı saldırı ile yanıt vermiştir. Buradaki çatışmalara da kobra helikopterleri ile müdahale edilmiş ve 50 PKK'lı militan öldürülmüştür.¹⁰

Öcalan'ın 1992 yılını isyan yılına çevirme politikası bu operasyonlara rağmen kaldığı yerden devam etmiştir. Bu amaçla Öcalan, Türk askeri varlığının daha az olduğunu düşündüğü Şırnak'ı işgal edip kurtarılmış bölge oluşturmayı hedeflemiştir (Öcalan, 2010). Bu amaçla 18 Ağustos'ta 1500 militanı ile Şırnak'ı ele geçirmeye çalışan örgüt iki gün süren çatışmaların ardından geri çekilmek zorunda kalmıştır. Şırnak baskınından hemen sonra Türk Ordusu Cudi ve Gabar'a karadan ve havadan operasyon düzenlemiştir.¹¹ Türkiye-İran sınırını geçerek geldiği tespit edilen militanlarla ilgili olarak İran'a nota verilmiştir. İki ülke arasında karşılıklı sert açıklamaların ardından İçişleri Bakanı İsmet Sezgin İran'ı ziyaret etmiş ve iki ülke arasında 19 Eylül 1992'de Güvenlik ve İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır. Öte yandan Şırnak'ta ağır bir darbe alan PKK sınır karakollarına saldırılarına devam etmiş ve Alan karakoluna yapılan saldırı sonucunda 20 asker yaşamını yitirmiştir. Bu baskına cevap olarak Türk ordusu 1 Eylül'de Kuzey Irak'a Deştan'dan girmiş ve 10 km ilerleyerek PKK kamplarını bombalamıştır. Aynı gün Ankara da Barzani ve Talabani'den PKK'nın Kuzey Irak'ı üs olarak kullanmayacağına dair taahhüt almıştır (Özdağ, 2008: 108).

Türkiye'nin gerek İran ve Suriye düzleminde yürüttüğü diplomatik girişimler gerekse KDP ve KYB'nin PKK'ya mesafe almaları ve gerekse Kuzey Irak'a yönelik düzenlenen küçük çaplı sınır ötesi operasyonlar PKK'nın Kuzey Irak'ta ciddi bir güç olmasının önüne geçememiştir. Bu durum daha sonra Emekli Korgeneral Hasan Kundakçı tarafından şu ifadelerle ortaya konmuştur: "Türk-İrak sınırının güneyinde, müthiş geniş, mükemmel bir kurtarılmış bölge yarattılar. İçinde rahat rahat eğitim yapma olanağı buldular, içinde rahat rahat lojistik tesislerini geliştirme olanağı buldular, içinde rahat rahat çalışma olanağı buldular. Her yönden çalışma olanağı buldular" (Bila, 2007: 134). Bu açmazdan çıkmak isteyen ve PKK'nın isyan politikası karşısında ciddi kayıplar veren Ankara çareyi kapsamlı bir sınır ötesi operasyon gerçekleştirmekte bulmuştur. Bu bağlamda PKK'nın Kürdistanı Cephe ile savaş yürüttüğü bir sırada Türk ordusu 12 Ekim 1992'de ağır hava koşullarına rağmen 50 bin kişilik bir güçle Kuzey Irak'a girmiştir (Bila, 2007: 69). Bu operasyon sonucunda 1551 PKK militanı ölürken 1232 militan da yaralanmıştır. Türkiye tarafındaysa 1 subay, 3 astsubay, 22 erbaş ve er, 2 köy korucusu hayatını kaybetmiştir (Özdağ, 2008: 114-115). PKK'nın aldığı bu ağır yenilgiyi bir ileri aşamaya taşımak isteyen Ankara, Kürdistanı Cephe ile görüşmelere başlamıştır. Bu çerçevede 12 Kasım 1992'de Jandarma Genel Komutanı, Barzani ve Talabani bir araya gelmiş ve sınır güvenliğinin sağlanması için ortak sınır karakolları oluşturulması kararı alarak Şemdinli Mutabakatları'nı imzalamışlardır. Buna göre

10 "TSK Başbozuk Müessesesi Değildir", *Milliyet*, 24 Eylül 1992, s. 20.

11 "Şırnak'ta Gece Baskını", *Milliyet*, 20 Ağustos 1992, s. 17.

Türkiye karakollar inşa edecek peşmergeler de bu karakollara yerleşecektir (Bila, 2007: 92). Bunun üzerine Abdullah Öcalan 20 Mart 1993'te bir basın toplantısı yaparak tek taraflı ateşkes ilan etmiş ancak bu ateşkesin siyasi değil taktik gereği olduğu iki ay sonra Bingöl'de 35 askerin öldürüldüğü saldırıyla anlaşılmıştır (Özdağ, 2008: 122-125).

Kuzey Irak'taki manevra kabiliyetini yeniden restore etmek isteyen PKK, Kürdistanı Cephe içinde yaşanan ayrışmayı fırsat olarak değerlendirmiştir. PKK'nın Kuzey Irak'a yerleşme çabalarını engellemek isteyen Türk Ordusu, Kuzey Irak'a 8 Haziran 1993'te küçük bir operasyon düzenlemiştir. PKK'nın sınır karakollarına yaptığı saldırıların artmasıyla operasyonun kapsamı genişletilmiş, karadan ve havadan operasyon yapılmıştır. Bu operasyonlarda 250 PKK militanı öldürülmüştür. Yaz ayları boyunca başka operasyon olmazken sırasıyla 1-8 Ekim'de, Kasım ayında ve 13 Aralık'ta PKK'nın Türkiye içindeki saldırılarına karşılık olarak çeşitli sınır ötesi operasyonlar gerçekleştirilmiştir (Özdağ, 2008: 128-131). Fakat bu operasyonlar 1992'deki operasyon kadar etkili olmamış ve PKK Kuzey Irak'taki etkinliğini arttırmaya devam etmiştir. Bu nedenle sınır ötesi operasyonlar 1994 yılında da sık aralıklarla devam etmiştir. İlk sınır ötesi operasyon 28 Ocak'ta gerçekleştirilmiş ve 3 PKK'lı öldürülmüştür. Bu operasyondan yaklaşık bir ay sonra 27-28 Ocak-3 Şubat 1994 tarihlerinde de Kuzey Irak'ın Alandüzü bölgesinde PKK kamplarına yönelik operasyon düzenlenmiştir. Bu operasyondan üç gün sonra 6 Şubat'ta ve 21 Mart'ta Kuzey Irak'taki PKK kamplarına yönelik hava operasyonları devam etmiş, bu operasyonlarda 31 PKK'lı öldürülmüş 38 PKK'lı da yaralı olarak ele geçirilmiştir (Özdağ, 2008: 145-146).

Türk ordusunun Kuzey Irak'ta PKK kamplarına yönelik Mart ayında başlayan operasyonları Temmuz ayına kadar devam etmiş ve kapsamı da git gide genişlemiştir. Kay-

Harita 6: Belli Başlı PKK Kampları



naklara Çelik 1 Harekatı olarak geçen operasyonun sonucunda PKK “girilmez” ilan ettiği eylem alanlarını terk etmek zorunda kalmıştır (Özdağ, 2008: 148). Bu hareket kapsamında 20 Mart’ta 34 bin asker Kuzey Irak’a girmiştir. Operasyon Ejder Tepesi adı verilen bölgede gerçekleştiğinden operasyona da Ejder Operasyonu adı verilmiştir. Bu operasyon Türk Ordusu’nun Kuzey Irak’a yaptığı en kapsamlı operasyonlardan biri olarak gösterilebilir (Kırsacık, 2007: 104-105). Ayrıca Çelik 1 operasyonu ile hemen hemen aynı dönemde (11-12 Nisan 1994), Türk savaş uçakları Kuzey Irak’a girmiş ve bu harekât karadan da 5 bin kişilik bir birlikle desteklenmiştir. Kara birlikleri 160 km cephe 40 km derinlik ve 600 kilometrekarelik alana kadar girmiştir. Bu harekatta 4 PKK kampı vurulmuştur (Özdağ, 2008: 149-150).

1995 yılına gelindiğinde ise PKK Türk ordusunun sınır ötesi operasyonlarına rağmen KYB-KDP arasındaki çatışmalardan yararlanarak Kuzey Irak’taki manevra alanını genişletmiştir. PKK buradaki iktidar boşluğundan çok iyi yararlanmış ve yıllar önceki nüfuzunu geri kazanmıştır. Öyle ki 5. Kongresini de Şırnak’tan 20 km uzaktaki Haftanın kampında gerçekleştirmiştir. PKK, bu kongrede Türkiye sınırının Irak tarafında iktidar boşluğundan yararlanarak yerleştiği bölgeleri kurtarılmış bölgeler olarak isimlendirerek devletleşme kararı almıştır (Özdağ, 2008: 155-156). PKK’nın Kuzey Irak’ta etkinliğini arttırmasıyla Türk ordusu tekrar sınır ötesi operasyon yapma gereği görmüştür. 20 Mart 1995 tarihinde kayıtlara Çelik Operasyonu olarak geçen ve iki ay süren operasyonla 35 bin asker ve üst düzey 13 generalle birlikte Kuzey Irak’a giriş yapılmış ve sınırın ötesinde 35-40 km kadar ilerlenmiştir. Türk ordusunun hedefi, başta Haftanın olmak üzere PKK’nın 13 kampı olmuştur (Bila, 2007: 115). Savaş sırasında PKK ağır kayıplar vermemiştir. Çünkü önceki operasyonlardan edindiği deneyimle Türk Ordusuyla cephe savaşına girmenin ağır bedeli olduğunu fark etmiş ve Irak içlerine doğru çekilmiştir (Özdağ, 2008: 157-159). Ancak Türk ordusunun geri çekilmesiyle birlikte PKK tekrardan Kuzey Irak’a yerleşmek için harekete geçmiştir. Bunun üzerine Türk ordusu bir kez daha 5-11 Temmuz tarihleri arasında Kuzey Irak’a girmiş ve PKK kamplarını bombalamıştır. 1995 yılında gerçekleşen bu iki operasyonla PKK her ne kadar Kuzey Irak’a her seferinde tekrardan yerleşse de örgütün önemli bir bölümü Irak içlerine kadar çekilmek zorunda kalmıştır (Özdağ, 2008: 161-162). Yine 1995 yılı içinde 8 Ekim ve 11-13 Ekim tarihlerinde de Türk Ordusu karadan ve havadan Kuzey Irak’a girmiş 114 PKK’lı öldürülmüştür (Özdağ, 2008: 174).

1996 yılı sınır ötesi operasyonlar bağlamında Haziran ayına kadar görece olarak sakin geçmiştir. Türk ordusu sınırı birkaç kez geçse de bunlar kapsamlı operasyonlar olmamıştır. Ancak uzun zamandan beri durgun olan Kuzey Irak-Türkiye sınırı 16 Haziran’da tekrardan hareketlenmiş ve sınırdan sızmaya çalışan 28 PKK militanının yakalanmasının ardından Türk Ordusu 5 bin askerle Kuzey Irak’a girmiştir. “Tokat Operasyonu” adı verilen bu operasyon sonucunda 31 PKK militanı öldürülmüştür. Türkiye, bu tür sızmaları engellemek için Temmuz ayı boyunca Kuzey Irak’ı bombalamaya devam etmiştir (Özdağ, 2008: 186-187). 1996 yılının son sınır ötesi operasyonu ise “Baklava Dilimi” adı altında gerçekleşmiştir. Türk ordusunun sınırdan gördüğü PKK militanlarını takibiyle başlayıp 12 saat süren bu operasyonda 150 PKK militanı öldürülmüştür (Özdağ, 2008: 201-202). Fakat 1996 yılında Türk ordusu her ne kadar PKK’yı Kuzey Irak’tan atmak için yoğun askeri operasyonlar yapsa da bunda pek başarılı olamamıştır. Zira 1997 yılına girildiğinde Kuzey Irak’taki PKK varlığı açık bir şekilde ortadaydı.

1997 yılına gelindiğinde PKK 1990'ların ilk yarısındaki etkinliğini önemli ölçüde kaybetmiş olsa da hala bölgede etkin bir güç olarak durmaktaydı ve Kuzey Irak'tan Türkiye içinde yaptığı saldırılarına devam ediyordu. Bu etkinliği ciddi ölçüde kırmak amacıyla olan Türk ordusunun Mayıs ayında başlattığı Çelik Operasyonu 7 Temmuz'a kadar devam etmiştir. Irak yönetimi saldırıyı kınarken ABD, İngiltere ve KDP Türkiye'ye destek vermiştir (Özdağ, 2008: 207). Operasyonun başlamasının ardından Kuzey Irak'taki KDP'ye bağlı peşmerge güçleri de harekate katılmışlardır. Harekat çerçevesinde birçok PKK kampı bombalanırken en önemli gelişme Zap kampında yaşanmıştır. Zap kampını işgal eden Türk ordusu ile PKK arasındaki çatışmalar 3 gün sürmüş ve 750 PKK'lı öldürülmüştür. Harekatın sadece 10 gününde 1445 PKK'lı ölmüş 184 PKK'lı de yaralı olarak ele geçirilmiştir. Ayrıca PKK'ya ait askeri mühimmatlar ele geçirilmiştir. Harekatın Haziran ayında ise 2730 PKK'lı daha öldürülmüştür (Bila, 2007: 185). Türk ordusunun operasyonları sonbaharda da devam etmiştir. 25 Eylül'de Türk birlikleri bir kez daha Kuzey Irak'a girmiş ve PKK kamplarını bombalayarak Şafak Operasyonu'nu gerçekleştirmişlerdir. 15 Ekim'e kadar devam eden bu harekate 25 bin zırhlı birlik destek vermiştir (Bila, 2007: 188-192). Şafak Operasyonu'nun sonucunda 865 PKK militanı öldürülmüş 37'si yaralı 902 PKK'lı ele geçirilmiştir. 7 Şubat'ta 7 bin Türk askeri karadan Kuzey Irak'a girerken 11 Şubat'ta da F-16'lar havadan PKK kamplarını bombalamışlardır (Özdağ, 2008: 215-216).

Fakat 1997 yılında gerçekleşen bu kapsamlı sınır ötesi operasyonlara ve KDP ile de savaşmasına rağmen PKK'nın askeri olarak işlevsiz hale getirilemediği fark edilmiştir. Bunun da en önemli sebebi PKK'nın Suriye'den ciddi ölçüde destek almasıydı. 1992 yılında Türkiye ile Güvenlik Protokolü imzalayan Suriye, Türkiye'nin "su meselesi" ile ilgili protokole uymadığını gerekçe göstererek PKK konusunda Türkiye'ye verdiği sözü tutmamış ve Türkiye'nin iadesini talep ettiği Abdullah Öcalan'ı son ana kadar sınırları içinde tutmuştur (Oran, 2005: 554-557). Dolayısıyla 1997 deneyimi Ankara'yı PKK sorununu çözme konusunda Şam'a baskı yapmaya yönelten en önemli nedenlerden birisi olmuştur. 1998 yılına gelindiğinde dikkatini Şam'a yönelten Ankara Kuzey Irak'a yönelik sınır ötesi operasyonlarda ciddi bir kısıntıya gitmiştir. 7 Kasım'da Barzani ve Talabani'nin görüşme yapmak için Ankara'ya geldiği tarihlerde Türk Ordusu Kuzey Irak'a 350 km'lik bir hat boyunca, 10 farklı bölgeden Kuzey Irak'a girmiştir. KDP ise Haftanın bölgesinde PKK'ya karşı başka bir operasyon başlatmıştır. Türk birliklerinin operasyonu 9 Kasım'da Gare Dağı'na kadar genişletilmiştir. Baskı altında kalan PKK, İran'a doğru kaçmaya başlamıştır. Genelkurmay Başkanlığı, 14 Kasım'da operasyon kapsamında 53'ü ölü 54 PKK'lının ele geçirildiğini duyurmuştur (Özdağ, 2008: 247-248). Bu operasyon aynı zamanda 90'lı yılların kapsamlı son operasyonu olmuştur.

4. 2000'ler: Kuzey Irak ve Türkiye

4.1 İkinci Irak Savaşı ve Kuzey Irak

2000'li yılların başında Kuzey Irak, PKK ve Türkiye denklemini etkileyen en önemli unsur ABD'nin Irak'ı işgali ve ardından Saddam Hüseyin rejimini devirmesi olmuştur. Irak'ın iç dinamikleri bağlamında düşünüldüğünde bu yeni durumdan en fazla kazançlı çıkan grup savaş boyunca ABD'nin yanında yer alan Irak Kürtleri olmuştur. Irak'ın yeniden yapılandırılması bağlamında Kürtler bir taraftan merkezi yönetim karşısında özerk konumlarını güçlendirirken, diğer taraftan da bu özerk yönetim içinde kalan toprakları genişletme imkanına kavuşmuşlardır. İşgal sırasında ABD askerleri ile işbirliği içinde çalışan Kürt peşmergeler Kerkük ve Musul'a kadar ilerleyerek ABD askerlerine büyük kolaylıklar sağlamıştır. Üstelik bu işbirliği sayesinde Irak'ın geri kalanına kıyasla Kürt Bölgesi savaşı çok daha az hasarla atlattır. Savaştan hemen sonra Kürtler lobi çalışmalarına girişmiş ve Temmuz 2003'te Geçici Yönetim Konseyi'nin kurulmasından itibaren Irak'ın geleceğinde söz sahibi olmaya başlamışlardır. Bu politika sayesinde geçiş dönemi hükümetlerinde ve Irak seçimlerinde kilit bir konuma yükselen Kürtler bu dönemde yapılan Irak'ın geleceği ile ilgili müzakerelerden güçlenerek çıkmıştır (Galbraith, 2007: 149-151).

Geçici Yönetim Konseyi'nde Irak Dış İlişkiler Bakanlığı'nı Kürt siyasetçi Hoşyar Zebari üstlenmiş ve Haziran 2004'te kurulan Irak Geçiş Hükümeti'nde de bu görevine devam etmiştir. Yine Irak Geçiş Hükümeti'nde Başbakanlığı Kürt siyasetçi Berham Salih yürütmüş ve ayrıca birçok Kürt de Irak yönetiminde üst düzey pozisyonlarda yer almaya başlamıştır. Geçiş döneminde yürürlüğe giren Geçici Yönetim Yasası da Kürtlerin, 1992'de elde ettikleri *de facto* yönetimi, Federal Irak Devleti'nin "Kürdistan Bölgesel Yönetimi" olarak tanımıştır. Kürtçe Irak'ın ikinci resmi dili olmuş ve peşmerge güçleri de Kürdistan Bölgesi'nin yasal güvenlik gücü olarak kabul edilmiştir. Söz konusu yasa aynı zamanda Kürdistan Bölgesi'ne ulusal güvenlik ve ulusal dış politika haricindeki birçok konuda Irak'ta yürürlüğe giren yasaları reddetme veya değiştirme hakkı tanımıştır. Bölge ayrıca merkezi bütçeden %17'lik pay alma hakkına da kavuşmuştur. Bütün bu kazanımları, 15 Ekim 2005 tarihindeki referandumda kabul edilen Irak Anayasası'nda da koruyan Irak Kürtleri, Kerkük ve diğer tartışmalı bölgeler¹² konusunu ise ileri bir tarihe ertelemişlerdir. Kerkük'ün ve tartışmalı bölgelerin

¹² Şekil 8'de görüldüğü gibi Kürt Bölgesi sınırdaki Selahaddin, Musul ve Diyala eyaletleri tartışmalı bölgelerdir.

Harita 7: 2003 İşgalinin Ardından Kürdistan Bölgesel Yönetimi



Kürt Bölgesi'ne mi yoksa Irak'a mı dahil olacağı sorununa ise anayasanın 140. Maddesinde yer verilmiş ve en geç 2007 yılının sonuna kadar söz konusu yerlerde yapılacak referandumla buraların çözüme kavuşturulması hedeflenmiştir (Galbraith, 2007: 153-159).

Kabul edilen anayasaya göre ilk seçimler hem Irak genelinde hem de Kürdistan Bölgesi'nde 15 Aralık 2005 tarihinde yapılmıştır. Saddam sonrası Kürdistan Bölgesi'nde seçimler ilk kez yasal bir şekilde yapılmış ve seçimlerde birçok yenilik göze çarpmıştır. 1992'de kurulan parlamentonun ilk çıkardığı yasa olan seçim yasası seçimlerin 4 yılda bir tekrarlanmasını öngörmektedir. Fakat 1992 yılından 2005 yılına kadar süren siyasi kriz ve iç savaş yüzünden seçimler yapılamamıştır. Ekim 2005'te kabul edilen yeni Irak Anayasası Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ne yasal statü kazandırmış¹³ ve böylece seçimler de hukuksal zemine oturmuştur. Kürdistan Bölgesi seçim yasasını merkezi hükümetin seçim yasasıyla uyumlu hale getirmek için yapılan değişikliklerle parlamentodaki sandalye sayısı 111'e çıkarılmış ve bölge başkanlığı seçiminin yapılması kararlaştırılmıştır.¹⁴ Bölge başkanlığı konusunda KYB ve KDP kendi aralarında anlaşmış ve Irak cumhurbaşkanlığı için Celal Talabani'nin, Kürdistan Bölgesi Başkanlığı için ise Mesut Barzani'nin desteklenmesi kararı alınmıştır. Buna

13 15 Ekim 2005 tarihinde kabul edilen Irak Cumhuriyeti Anayasası, Madde 117.

14 Kürdistan Bölgesi Seçim Yasası'nda 21 Ekim 2004 tarihinde yapılan ikinci değişiklik, 2. Bölüm.

uygun olarak KYB ve KDP'nin Kürdistan Ulusal Demokratik Listesi adıyla ortak liste oluşturarak girdiği ve neredeyse bütün oyları aldıkları seçim sonucunda kurulan meclis Mesut Barzani'yi Kürdistan Bölgesi Başkanı olarak seçmiştir (Katzman,2010: 3).

Tablo 3: Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Parlamento Seçimlerinde Partilerin Aldığı Oylar

Partiler	Yüzde	Oy Sayısı	Milletvekili
Kürdistan Ulusal Demokratik Listesi	%89.55	1.570.663	104
Irak Kürdistanı İslami Hareketi	%4.86	85.237	6
Emek Partisi ve Bağımsızlar	%1.17	20.585	1

Irak genelinde yapılan seçimlerle de etkin bir güç haline gelen Kürtler, seçimlerden sonra oluşturulan koalisyonda Cumhurbaşkanlığı, Başbakan Yardımcılığı ve Dışişleri Bakanlığı makamlarına sahip olmuşlardır. Seçim sonrasında geçiş döneminde elde ettikleri anayasal kazanımları da koruyan Kürdistan Bölgesi bu tarihten itibaren şiddet sarmalına teslim olan Irak'ın aksine güvenli ve tam da bu nedenle ekonomik gelişmeye açık bir görüntü ortaya koyabilmiştir. Fakat bütün bu olumlu gelişmelere rağmen, merkezi hükümetle sorunlar da devam etmiş ve tartışmalı bölgeler ve Kerkük sorunu anayasanın öngördüğü şekilde çözüme kavuşturulamamıştır. Dolayısıyla bu tarihten sonra Iraklı Kürtler siyasi güçlerini ve bölgesel ittifak arayışlarını bu sorunlarını çözecek şekilde geliştirmeye çalışma stratejisi izlemeye başlamışlardır.

Kürt Bölgesi'ne Irak'ın geri kalanından daha otonom bir şekilde hareket etme imkanı sağlayan gelişme 2006 yılında yürürlüğe konulan petrol yasası olmuştur. Bu yasayla birlikte Kürt bölgesi petrol şirketlerinin dikkatini çekmiş ve bölgede hızlı bir petrol arama faaliyeti başlamıştır. Söz konusu yasa Erbil ile petrol şirketleri arasında imzalanan sözleşmelerin anayasaya aykırı olduğunu savunan merkezi hükümetle yeni bir çatışma alanı doğurmuş olsa da bu yasa ve beraberinde getirdiği petrol antlaşmaları Erbil'i hızla Bağdat'tan otonom bir yapıya doğru kaydırmıştır. Petrol anlaşması imzalama yetkisinin bulunduğu ve bunun anayasal bir hak olduğunu savunan Erbil, yeni anlaşmalar imzalamaya devam etmiş ve bu anlaşmalar sayesinde ekonomik bir özerkliğin adımlarını atmıştır.¹⁵

Petrol yasasının yanı sıra Bağdat ve Erbil arasındaki bir başka önemli sorun ise 2007 yılına gelindiğinde tartışmalı bölgeler ve Kerkük özelinde yeniden gündeme gelmiştir. Irak Anayasası'nın 140. maddesine göre Kerkük dahil tartışmalı bölgelerin Kürdistan Bölgesi'ne mi yoksa Irak merkezi hükümetine mi bağlanacağına karar verilmesi için 2007 yılı sonuna kadar referandum yapılması gerekmekeydi. Fakat söz konusu referandumun belirlenen tarihte yapılamayıp ertelenmesi Erbil ile Bağdat'ın arasının açılmasına neden olmuştur. Erbil önemli petrol rezervlerine sahip Kerkük'ün Kürtlerin eline geçmesinin önüne geçmek için Bağdat'ın bu durumu bilinçli olarak ortaya çıkardığını iddia ederek çözümsüzlükten Bağdat'ı sorumlu tutmuştur (Ferris ve Stoltz, 2008: 12).

¹⁵ "Kürt Yönetiminin anlaşmaları geçersiz!", **Haber Türk**, 26 Kasım 2007.

2009 yılına gelindiğinde Bölgesel Kürt Yönetimi için iki önemli dönüm noktasından bahsedilebilir. İlki *Gulf Keystone*'un Ağustos 2009 yılında kuzeyde Türkiye sınırına yakın Şekhan'da keşfettiği büyük petrol rezervinin Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ni enerji piyasasının en önemli aktörlerinden biri haline getirmiş olmasıydı (Balci, 2014). Dolayısıyla bu tarihe kadar büyük enerji şirketleri ile bir antlaşma yapmayı başaramamış olan Kürdistan Bölgesel Yönetimi, hızla enerji piyasasının güçlü aktörlerini bölgeye çekerek, Bağdat karşısında önemli bir koz elde etmeye başlayacaktır. 2009 yılının ikinci önemli gelişmesi ise yapılan seçimlerde KDP ve KYB dışında bir başka siyasal hareketin Kürt siyasetine güçlü bir aktör olarak dahil olmasıdır. Nisan 2009'da Celal Talabani'nin yakın çalışma arkadaşlarından Noşirvan Mustafa KYB'den ayrılıp Goran Hareketini (Değişim Hareketi) kurmuş ve bu parti temel siyasetini KYB'nin KDP ile olan ortaklığını eleştirmek ve ekonomik ve politik şeffaflık vaadi üzerine kurmuştur (Danly, 2009: 6-7). Parlamento seçimlerinin galibi KDP ve KYB'nin oluşturduğu Kürdistan Listesi olmuştur. 1 milyondan fazla oy olan liste %57.34 oy oranıyla 59 sandalyeye sahip olmuştur. Böylece hükümet kurmak için gerekli olan 56 sandalyeyi kazanabilmiştir. Fakat seçimlere ilk kez katılan Goran Hareketi de %23.75 oy oranıyla 25 sandalye kazanmış¹⁶ ve böylece KDP-KYB ikilisi dışında yeni bir parti bölge siyasetine talip olmuştur.

Tablo 4: Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Parlamento Seçimlerinde Partilerin Aldığı Oylar

Partiler	Yüzde	Oy Sayısı	Milletvekili
Kürdistan Listesi	%57.34	1.076.370	59
Goran Listesi	%23.75	445.024	25
Hizmet ve Reform Listesi	%12.8	240.842	13
Kürdistan İslami Hareketi	%1.45	27.147	2
Sosyal Adalet ve Özgürlük Listesi	%0.82	15.028	

4.2 Türkiye'nin Bölgesel Kürt Yönetimi Politikası

ABD'nin Irak'ı işgali öncesinde Türkiye görece olarak kolay bir işgal için Washington'un planlarında önemli bir yer tutmaktaydı ve bu bağlamda taraflar arasında bir pazarlık süreci yaşanmıştı. Olası bir işbirliğinde Ankara, Türk askerlerinin Irak'ın kuzeyine girmesi ve yaklaşık 30 km derinliğinde bir alanı kontrol altına almasını planlamaktaydı. Böylesi bir planlama PKK'ya yönelik sık sık sınır ötesi operasyon düzenleyen Türkiye'nin elini rahatlatacağı gibi diğer yandan da Ankara Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt devlet yapılımasını engelleyecek ve Irak'ın geleceği ile ilgili söz sahibi olabilecekti.¹⁷ 1 Mart 2003'de TBMM'de tezkerenin reddilmesi Ankara'nın 1990'lar boyunca Kuzey Irak üzerinde elde ettiği stratejik kazanımları sona erdirmekle kalmamış aynı zamanda bu tarihe kadar sürdürdüğü kırmızı çizgilerinin de ihlal edilmesi ile sonuçlanmıştır. Irak Savaşı sırasında ABD'nin en önemli müttefiki olan kuzeydeki Kürtler, Amerikalılardan önce Kerkük'e girmiş ve savaştan kısa bir süre sonra Irak'ın merkezîyetçi devlet yapısı federal yapı olarak değiştirilmiştir (ICG,

¹⁶ Rakamlar Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin resmi web sitesinden alınmıştır, bkz. www.krg.org

¹⁷ Fikret Bila, "İşte 10 Yıldır Tartışılan Belge", *Milliyet*, 12 Eylül 2013.

2008: 2). Bu tarihe kadar Irak'a yönelik politikasını önemli ölçüde Kerkük'ün "Türk ağırlıklı" etnik yapısı üzerine kuran Ankara, savaş sonrası süreçte Kerkük'ün Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ne dahil olması karşısında etkisiz kalmıştır. Benzer bir şekilde Irak'ın bütünlüğünü koruma ve Kürtlerin gelecekte bir devlet oluşturacak şekilde otonom bir yapı kazanmasını engelleme politikaları da sekteye uğramıştır.

Irak genlinde 30 Ocak 2005'te yapılması planlanan geçici parlamento seçimleri hızla Türkiye ve Kürdistan Bölgesel Yönetimi arasındaki ilişkilerin en önemli gerginlik alanlarından birisine dönüşmüştür. Seçimden önce Baas rejimi döneminde yerlerinden edilen vatandaşların eski yerlerine dönmesini sağlayan yasanın onaylanmasıyla birlikte birçok eski Kerkük yerleşimcisi de Kerkük'e dönmeye başlamıştır. Türkiye Dışişleri Bakanlığı sözcüsü bu demografik hareketlilik karşısında Kerkük'ün demografik yapısının değiştirildiğini ve Kerkük'e Kerküklü olmayan yüzbinlerce yerleşimci kaydırıldığını bu yerleşimlerin de "belli siyasi parti ve oluşumlarca" madden ve siyasi olarak teşvik edilip ve desteklendiğini ifade ederek Kürtlerin şehrin demografisini kendi lehlerine değiştirdiklerini savunmuştur.¹⁸ Yine benzer bir şekilde dönemin Genelkurmay İkinci Başkanı İlker Başbuğ 26 Ocak 1995'te yaptığı bir açıklamada "Kerkük'teki durumun bir iç savaşı tetikleyebileceğini" ve "böyle bir durumda Türkiye'nin seyirci kalmayacağını" söylemiştir (İnat, 2006: 3). Türkiye'den gelen bu eleştirilere Kürdistan Bölgesel Yönetimi, yapılan düzenlemelerin Saddam döneminde uygulanan Araplaştırma politikası nedeniyle Kerkük'ten zorla çıkarılanların geri getirilmesinden ibaret olduğu şeklinde cevap vermiştir. Bu açıklama Ankara'yı ikna etmediği gibi, Türkiye iddialarına özellikle Iraklı Türkmenlerden alınan bilgiler doğrultusunda yapılan seçimlere hile karıştırıldığı Kerkük'e kayıtlı olmayan Kürtlerin şehre getirilerek oy kullandırıldığı gibi suçlamalarla devam etmiştir (İnat, 2006: 7).

Kerkük için yapılması gereken referandum tarihi yaklaştıkça Türkiye ile Kürdistan Bölgesel Yönetimi ilişkileri de gerilmeye başlamıştır. Türkiye şehirdeki Türkmen nüfusu üzerinden şehrin tarihsel kimliğinin Türk olduğunu ve bilinçli bir şekilde demografik yapısının değiştirildiğini bundan dolayı referandumun ertelenmesi gerektiğini savunmuştur. Türkiye ayrıca Kerkük'ün özel bir statüyle yönetilmesini önermiştir. Bunun üzerine Nisan 2007'de KDP lideri Mesut Barzani'nin "Türkiye Kerkük'e karşılırsa biz de Diyarbakır'a karşılırsız" açıklamasında bulunması Ankara'nın sert tepkisine neden olmuş ve Türkiye Irak'a nota vermiştir (Özcan, 2009: 52). Fakat aynı yıl Kerkük üzerinde yaşanan gerilimle eş zamanlı olarak Ankara ve Erbil ilişkilerinde olumlu bir seyrin ilk işaretleri de verilmeye başlanmıştır. İlerleyen yıllarda Bağdat'ın gittikçe merkezleşen bir politika izlemeye başlaması ve İran'ın Irak üzerindeki etkisini artırması Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ni Türkiye'ye yakınlaştırmak, PKK'nın şiddet eylemlerine yeniden ivme kazandırması da Ankara'yı Erbil ile yakınlaşarak PKK'nın Kandil'deki mevcudiyetini sınırlandırma yönünde motive etmiştir (Balci, 2014). Dolayısıyla, henüz 2007 yılının ilk aylarında Türkiye Başbakanı Erdoğan Kuzey Irak'taki Kürt liderlerle görüşebileceğini açıklamıştır.¹⁹

18 "Türkiye'den Kürt yerleşimci tepkisi", ntvmsnbc.com, 19 Ocak 2005.

19 Ferai Tınç, "Kürt hükümeti ile yakınlaşırsız", Hürriyet, 15 Şubat 2007.

Resim 2: Davutoğlu-Barzani Görüşmesi, Erbil



2008 ve 2009 yılları ise Türkiye'nin Kürt Bölgesi ile ilişkilerinde yeni bir sayfanın açıldığı yıllar olmuştur. Türkiye iç siyasetinde güvenlikçi politikanın temel kaynağı olan askerin siyasi alandan tasfiyesi ile dış politikada hükümetin daha etkin hareket edip karar alabilmesi mümkün olmuş ve böylelikle taraflar arasında yakınlaşma ve diyalog imkanı hale gelmiştir. Bu zamana kadar Irak Kürtleriyle inişli çıkışlı fakat sürekliliği olan gerilimler yaşayan Türkiye, artık Kürt Bölgesi'yle ilişkilerini ekonomik entegrasyon ve enerji ilişkileri üzerine tesis etmeye başlamıştır (Balcı, 2013b). 2008'den itibaren başlayan yakınlaşma ekonomik açıdan değerlendirildiğinde tablo daha da netleşmektedir. Örneğin 2004 yılında Irak ile olan ticaret hacmi 1,8 milyar dolar iken 2008 yılına gelindiğinde 3,9 milyar dolara ulaşmıştı.²⁰ Hızlı bir biçimde yükselişe geçen ticaretin %75 gibi büyük bir payı Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile yapılmaktaydı. Fakat olumlu ekonomik göstergeler siyasi gerginlikler yüzünden yavaş ilerlemekteydi. Bundan dolayı siyasi gerginlikler de ekonomik yakınlaşmayla tezat oluşturmakta ve sürdürülebilir görünmemekteydi.

Yakınlaşma resmi ziyaretlerle ilerletilmiş ve Mayıs 2008'de Ahmet Davutoğlu'nun da yer aldığı Türk heyeti Bağdat'a gitmişti. Cumhurbaşkanı Talabani ile görüşmesinin ardından ilk kez Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile açıktan ve resmi temas gerçekleşmiştir.²¹ Bu tarihten itibaren karşılıklı ziyaretler daha da sıklaşmış, ekonomik ve siyasi ilişkiler derinleşmeye başlamıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu 1 Kasım 2009'da Erbil'e giderek Mesut Barzani ile görüşmüştür.²² Davutoğlu "daha iki sene önce Türk dışişleri ve ticaret bakanları Erbil'e gidecekler ve bu kadar kapsamlı görüşmeler yapacaklar denilseydi, kimse buna pek ihtimal vermezdi"²³ ifadeleriyle ziyaretin önemini vurgulamıştır. Aynı gün Kürt Bölgesi'nde Devlet Bakanı Zafer Çağlayan'ın da katıldığı Türkiye-Kürt Bölgesi

20 Rakamlar Türkiye İstatistik Kurumu resmi web sitesinden alınmıştır, bkz. www.tuik.gov.tr

21 Rafet Ballı, "Kuzey Irak'la resmi temaslar başladı, Neçirvan Barzani Türkiye'ye gelecek", *Zaman*, 2 Mayıs 2008.

22 Fotoğraf Kürdistan Bölgesel Yönetimi resmi web sitesinden alınmıştır.

23 Deniz Çiçek, "Kuzey Irak'taki yatırımların yüzde 70'ini Türkler kaptı", *Akşam*, 1 Kasım 2009.

İş Forumu gerçekleştirilmiştir. Forumda Bölgesel Yönetimin Ticaret Bakanı Sinan Çelebi bölgede kayıtlı bulunan 450 Türk şirketinin bulunduğunu teşvik ruhsatlarının ise %70'inin de Türk şirketlerine ait olduğunu açıklamıştır.²⁴

Yine Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nde büyük enerji kaynaklarının keşfedilmesi de enerji bakımından dışarıya bağımlı olan Türkiye'yi Irak Kürtlerine yakınlaştıran bir diğer unsur olmuştur. Bu konuda siyasi adımlardan çok önce örneğin 2002 yılından beri Kürt Bölgesi'nde petrol sahaları bulunan Türkiye menşeli Genel Enerji, 2007 ve 2008'de Tawke ve Tak Tak alanlarında petrol üretimine başlamıştı.²⁵ Haziran 2009'da ise Kürt bölgesi Kerkük-Yumurtalık petrol hattına petrol vermeye başlamış ve böylece Kürt Bölgesi'nden çıkan petrol ilk kez Türkiye üzerinden dünya pazarlarına ulaşmıştır. Boru hattına ilk petrolü de Çukurova holding bünyesindeki Genel enerji vermiştir. Barzani petrol ihracı için yapılan töreni Kürt tarihinde bir milat olarak nitelendirmiştir.²⁶ Yeni keşifleri dışa bağımlılık karşısında kaynak çeşitliliğini sağlamak ve enerji transfer merkezi olmak gibi hedeflerine ulaşmak için bir fırsat olarak değerlendiren Türkiye Kürt bölgesi ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Böylece Kürt Bölgesi ile gelişen ekonomi ve enerji ilişkileri siyasi ilişkilerin de yumuşamasına yardımcı olmuştur.

4.3 Türkiye, PKK ve Kuzey Irak

2000'li yıllara girildiğinde Türkiye, PKK ve Kuzey Irak arasındaki ilişkilerde çok önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu gelişmelerden en önemlisi kuşkusuz PKK lideri Abdullah Öcalan'ın 15 Şubat 1999'da yakalanarak Türkiye'ye getirilmesi olmuştur ve bu gelişmenin devamında, Öcalan 2 Ağustos 1999'da PKK'lılara "ateşkes ilan et ve Türkiye'yi terk et" emrini vermiştir (Özdağ, 2008: 256-257). Dolayısıyla Öcalan'ın yakalanması uzun bir süre devam edecek olan bir ateşkes sürecini başlatmış ve bu ateşkes süreci Türkiye'nin Kuzey Irak politikasını önemli ölçüde etkilemiştir. KDP lideri Neçirvan Barzani Mart 2000'de Milliyet gazetesine yaptığı açıklamada "Türkiye'ye tüm komşularından yakın olmak istiyoruz... Kürtlerin bağımsız devlet kurma dileği, dilekten öteye geçemez" demiş ve bu açıklama Neçirvan Barzani'nin Ankara ile olan mesafeleri aşma, Türk kamuoyuna mesaj gönderme çabası olarak yorumlanmıştır.²⁷ 4 Mayıs 2000'de Türkiye ile KDP arasında yapılan görüşmeye KDP tarafından Neçirvan Barzani başkanlığında üç kişilik bir heyet, Türkiye'dense Genelkurmay Başkanlığı, Dış İlişkiler Bakanlığı ve MİT temsilcileri katılmış, görüşmenin içeriği önemli ölçüde Türkiye'nin Kuzey Irak'tan yapacağı ithalat oluşturmuştur (Özdağ, 2008: 260). Bu görüşmeyi 3-7 Ekim 2000 tarihinde Ankara'ya gelen Barzani'nin dönemin başbakanı Bülent Ecevit, Genelkurmay 2. Başkanı Yaşar Büyükanıt ve Dışişleri Bakanlığı'na bağlı temsilcilerin katıldığı daha geniş kapsamlı bir görüşme takip etmiştir. Bu görüşmelerin sonucunda Barzani, bir kez daha Türkiye ile yakın ilişki içerisinde olmak istediklerini ve PKK ile mücadelede Türkiye'ye destek vermeye hazır olduklarını açıklamıştır.²⁸ Barzani, bu açıklamasını destekleyecek şekilde yaklaşık bir ay sonra 21 Aralık 2000'de Erbil'de yaptığı

24 Deniz Çiçek, "Kuzey Irak'taki yatırımların yüzde 70'ini Türkler kaptı", **Aksam**, 1 Kasım 2009.

25 Genel Energy web sitesi: <http://www.genelenergy.com/>

26 Rıfat Başaran, "Kuzey Irak'tan ilk petrol ihracatı başladı", **Radikal**, 2 Haziran 2009.

27 Barçın Yinanç, "Devlet Peşinde Değiliz", **Milliyet**, 31 Mart 2000.

28 "Ecevit, Barzani ile Görüştü", **ntvmsnbc.com**, 7 Ekim 2000.

bir konuşmada PKK'nın sivillere yönelik saldırılarını eleştirmiş ve tüm Kürtlere "PKK'ya karşı birleşin" çağrısı yapmıştır.²⁹

Türkiye ile KDP arasındaki ilişkiler her ne kadar gelişse de Ankara, KYB'nin PKK'ya destek vermesinden kaygılıydı. Bu kaygı, Talabani'ye iletilmiş ve PKK'ya karşı tutum alması istenmiştir. Bu bağlamda Talabani, PKK ile olan mücadelede Türkiye'ye aktif destek vereceğinin sözünü vermiş ve Kandil Dağı bölgesinde Groşi-Dola-Koga arasında 3 bin peşmergeden oluşan bir "Güvenlik Kuşağı" oluşturularak PKK'ya verilen lojistik destek kesilmiştir. Bunun karşılığında da Türkiye, KYB'ye sağlık ve gıda malzemesi yardımında bulunmuştur (Özdağ, 2008: 261-262). PKK ise Güvenlik Kuşağı'nı tehdit olarak algılamış ve KYB ile PKK arasında çatışma başlamıştır. Çatışma süresince KYB Türkiye'den destek alırken PKK da İran'dan destek almıştır. Yaklaşık bir ay süren çatışmaların ardından önce 126 kayıp veren PKK ardından da KYB ateşkes ilan etmiştir. Bu ateşkes sırasında Ankara önemli bir adım atarak İran ile yüksek güvenlik komisyonu toplantısı yapmış ve sınır üzerinden gerçekleştirilen kaçakçılığın önüne geçmek için sınır boyunca güvenlik kordonu oluşturulacağı açıklanmıştır. Anlaşmanın ardından İran'ın PKK'ya desteği kesilirken Ankara, PKK ile savaşan KYB'ye gıda ve sağlık malzemesi desteğine devam etmiştir. 3 Aralık 2000'de KYB, PKK'ya karşı tekrardan harekete geçmiş ve çatışmalarda 335 PKK militanı etkisiz hale getirilmiştir. Ancak bu çatışmanın on gün öncesinde Türk Silahlı Kuvvetleri, 22-25 Kasım tarihlerinde Şırnak ve Hakkari'de iki tümenin katıldığı bir sınır ötesi operasyon düzenlemiş ve bu operasyon sonucunda, PKK Kandil Dağı'nı büyük ölçüde terk ederken Ankara-KYB ilişkileri de gelişmiştir (Özdağ, 2008: 262-263).

22-25 Kasım operasyonunun ardından Türk Silahlı Kuvvetleri, sınır ötesinde PKK ile sıcak çatışma içerisine girmemiş, yapılan küçük çaplı birkaç sınır ötesi operasyon da gelen istihbarat üzerine PKK'nın cephanelerini ele geçirme amacı taşımıştır (Özdağ, 2008: 264). Bu tarihleri izleyen bir buçuk yıl içerisinde herhangi bir sınır ötesi operasyon olmazken bu dönemde, gelecekteki birçok olayı etkileyecek iki önemli gelişme yaşanmıştır. Bunlardan bir tanesi ABD'nin 20 Mart 2003'te Irak'ı işgal etmesi ve Saddam Hüseyin'in devrilmesi, diğeri ise 2 Kasım 2002 seçimlerinden birinci çıkan AK Parti'nin hükümet kurmasıdır. Irak'ta Saddam Hüseyin'in devrilmesi ile birlikte PKK, Kuzey Irak'ta kendisi için yeni bir alanın oluştuğunu görmüş ve yeni bir strateji geliştirmiştir. Murat Karayılan, bu yeni (askeri-politik) stratejiye "Meşru Savunma Savaşı" adını vermiştir. PKK'nın yayın organı *Serxwebûn*'de yayımladığı yazısında "Ortadoğu Rönesansı" olarak adlandırdığı yeni gelişmeler sayesinde, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Lozan'da kurulan düzenin artık geçerliliğini kaybettiğini ve yeni gelişmelere ayak uydurabilmek için hem siyasi hem de askeri adımlar atılması gerektiğini açıklamıştır.³⁰

ABD'nin Irak işgalinin oluşturduğu yeni güç dengesini lehine çevirme bağlamında Ekim 2003'e geldiğinde PKK, Ankara'nın, İran'ın sınır bölgelerinde PJAK'a karşı düzenlediği operasyonlara destek verdiği gerekçesiyle "tek taraflı ateşkes olmaz" açıklaması yaparak ateşkesi kaldırdığını duyurmuştur.³¹ Fakat dönemin Irak Dışişleri Bakanı Zebari³² son-

29 "Tüm Kürtler PKK'ya karşı birleşmeli", **Hürriyet**, 25 Aralık 2000.

30 "Kürdistan'da Yerel Yönetim Sorunları ve Çözüm Perspektifi", **Serxwebûn**, Aralık 2003, (264), s. 21-27.

31 "Çözümü Zorlaştıran İnkarcı ve İmhacı Siyasettir", **Serxwebûn**, Kasım 2003, (263), s. 3.

32 "Zebari'den PKK sözü", **Sabah**, 15 Haziran 2004.

rasındaysa Barzani³³ ve Talabani'nin³⁴, PKK'ya silah bırakma çağrısında bulunması üzerine ateşkesin devamı yönünde bir politika izlenmiştir. 2004 yılına gelindiğinde Türkiye'de yapılan yerel seçimlerde Kürt partisinin önemli oranda oy kaybetmesi ve Kürtlerin koşullarına ilişkin yasal ve politik iyileşmelerin yapılmaması gibi gerekçelerle PKK 1 Haziran 2004'te ateşkesi bozduğunu açıklamış ve yeniden silahlı eylemlere başlamıştır. 2004 yılı boyunca PKK herhangi bir eylem gerçekleştirirse de Haziran 2005'te Kuzey Irak'tan Türkiye'ye 2000 civarında militanını sokan PKK geniş ölçekli saldırılar düzenlemeye başlamıştır. PKK saldırılarının artırması üzerine 14 Temmuz 2005'te Erdoğan uluslararası hukukun müsaade ettiği sınır ötesi operasyon "hakkımızı kullanınız" açıklamasında bulunmuştur. Benzer bir açıklama da dönemin Genelkurmay İkinci Başkanı İlker Başbuğ'dan gelmiş ve Başbuğ, Bağdat Yönetimi'nin gerekenleri yapmaması durumunda Türkiye'nin harekete geçeceğini dile getirmiştir (İnat, 2006: 17).

Türkiye'nin sınır ötesi operasyon konusundaki ısrarları 2006 yılı boyunca da devam etmiş ve sınırda artan hareketlilik üzerine Irak'taki Kürt grupların talebi üzerine Bağdat Yönetimi kendisini bilgilendirme talebini içeren bir notayı 26 Nisan tarihinde Ankara'ya iletmiştir. Ankara bu notaya cevabında kendi topraklarını kontrol edemeyen ve PKK'nın faaliyetlerini engelleyemeyen Irak'ın Türkiye'nin sınırdaki faaliyetlerinden rahatsız değil aksine hoşnut olması gerektiğini dile getirmiştir (İnat, 2008: 9). Türkiye'nin sınır ötesi operasyon konusundaki ısrarlı tavrı Kürt grupları PKK'ya yönelik bir açıklama yapmaya zorlamış ve KYB'nin üst düzey yöneticilerinden İmed Ahmed 5 Mayıs 2006'da PKK'ya "bizim topraklarımızda kalmak istiyorsanız yasalarımıza uymak zorundasınız" mesajını vermiştir (İnat, 2008: 11). Kuzey Irak'taki Kürt gruplardan PKK'ya yönelik iletilen mesajlar bununla sınırlı kalmamış daha sonra aynı zamanda Irak Dışişleri Bakanı olan KDP'nin önde gelen isimlerinden Hoşyar Zebari Ağustos 2006'da PKK ile mücadelede ciddi olduklarını ve bu doğrultuda örgütün Bağdat'taki bürosunun kapatılacağını açıklamıştır. Irak Devlet Başkanı Talabani ve Bölgesel Kürt Yönetimi'nin Başkanı Neçirvan Barzani de benzer açıklamalarda bulunarak PKK lideri Murat Karayılan'ı Türkiye'ye karşı yaptığı saldırılarda Kuzey Irak'ı kullanmaması noktasında uyarmışlardır (İnat, 2008: 15-16).

Irak Kürtlerinin Ankara'dan gelen sınır ötesi operasyon baskısı konusunda elini güçlendiren ve bu baskıya direnmesini mümkün kılan temel unsur Washington'un 1 Mart Tezkeresi sonrasında Ankara ile gerginleşen ilişkileri olmuştur. Erbil'in bu konudaki temel stratejisi sınır ötesi operasyona izin vermeksizin PKK'nın Kandil'deki etkinliğini sınırlandırmak yoluyla Türkiye ile ilişkileri makul bir çizgide tutmak yönündeydi. Nitekim Türkiye'den gelen baskılar sonucunda 23 Eylül 2007'de Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi, PKK ve PJAK'ı terör örgütü olarak ilan etmiş (Özdağ, 2008: 325), fakat sınır ötesi bir operasyona sıcak bakmadığını açıklamıştır. Sınır ötesi operasyon politikasını bir ölçüde Ankara ve Washington arasındaki soğuk ilişki üzerine inşa eden Kürdistan Bölgesel Yönetimi için, dönemin ABD Başkanı George W. Bush ve Türkiye Başbakanı R. Tayyip Erdoğan arasında 5 Kasım 2007'de imzalanan PKK'ya karşı işbirliği antlaşması bir dönüm noktası olmuştur. ABD ve Türkiye arasında imzalanan antlaşmaya göre, PKK ile mücadele kapsamında ABD Türkiye'ye operasyonel istihbarat sağlamanın yanı sıra, PKK liderlerinin yakalanıp

33 "Kürtlerden PKK'ya Silah Bırakma Çağrısı", *Yeni Şafak*, 18 Haziran 2004.

34 "Talabani PKK'yı Kınadı", *Zaman*, 22 Haziran 2004.

Türkiye'ye teslim edilmesi, PKK'nın lojistik desteğini sona erdirmek için Irak'taki kamplarının kapatılması ve Türk ordusunun Kuzey Irak'taki operasyonlarında işbirliğine gitmek gibi destekler vermeyi taahhüt etmiştir (ICG, 2008: 8). Antlaşmanın etkin bir şekilde hayata geçirilmesi Türkiye ile Kürdistan Bölgesel Yönetimi arasındaki işbirliğine bağlıydı ve Washington yönetimi her iki tarafa da yaklaşma önerisinde bulunmuştur. Sonuçta, bu tarihe kadar Türkiye'nin PKK konusundaki sınır ötesi operasyon taleplerine etkin bir cevap vermeyen Kürdistan Bölgesel Yönetimi, antlaşmanın ardından Türkiye'yi destekleyen ve PKK'nın Kuzey Irak'ta üstlenmesini eleştiren açıklamalara daha fazla ağırlık vermeye başlamıştır.

5 Kasım antlaşmasının hemen öncesinde 17 Ekim'de toplanan TBMM Türkiye-Irak sınırı boyunca PKK hedeflerinin bombalanması konusunda orduya yetki vermişti. Bu yetki doğrultusunda ilk operasyon 16 Aralık'ta yapılmış ve daha sonra aynı kapsamda 2008'in Ocak ayı boyunca beş hava saldırısı daha gerçekleştirilmiştir. Bu hava operasyonlarının ardından Türk Silahlı Kuvvetleri 21 Şubat 2008'de Güneş Harekatı adı altında Kuzey Irak'a yönelik bir hafta süren kapsamlı bir kara operasyonu düzenlemiştir. Bu aynı zamanda Kuzey Irak'a 2000'lerde yapılan ilk kara harekatıydı ve harekat sırasında dikkati çeken önemli bir husus ABD ile Türkiye arasında 5 Kasım'da yapılan anlaşmaya ABD'nin harfi harfine uyması olmuştur. Bu durum KDP lideri Barzani'nin operasyona karşı olma politikasının etkin bir şekilde devreye sokulmasını engellemiş ve Barzani'nin açıklamaları ABD yönetiminin Irak Özel Temsilcisi David Satterfield'in PKK'ya karşı Türkiye'nin yanında oldukları şeklindeki tavrının gölgesinde kalmıştır. Fakat operasyonun kapsamlı olmasına rağmen kamuoyunun beklentisinin tersine kısa süreli (bir hafta) kalması, Türkiye'nin gerektiğinde Kuzey Irak'a girebilecek pozisyonda olduğunu gösterme amacı taşıdığı şeklindeki yorumlara neden olsa da (Oran, 2013: 290-291), temelde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin güvenlikçi siyasetinin sonunu temsil etmesi açısından önemlidir.

Görel olarak beklentileri karşılamayan sınır ötesi harekatın ardından PKK ve Kuzey Irak'a yönelik politikaların belirlenmesi önemli ölçüde hükümetin eline geçmiştir. Nitekim operasyonun sona ermesinden sadece bir hafta sonra 7 Mart 2008'de Celal Talabani Ankara'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. İlişkiler bu ziyaretle sınırlı kalmamış bu tarihten itibaren iki taraf arasında yoğun bir ziyaret trafiği başlamıştır. Ankara'nın bölgedeki Kürt grupları ile yaklaşması ve bunun sonucunda Kürt gruplarının bölgede PKK'yı zor durumda bırakması sonucunda Cemil Bayık, KDP'yi ve KYB'yi ihanetle suçlamış ve Türkiye ile Kürt grupları arasındaki yaklaşmayı "üçüncü uluslararası komplo" olarak ifade etmiştir (Oran, 2013: 291). Ancak ilişkilerdeki tüm iyileşmelere rağmen Ankara'nın her görüşmede "sınır güvenliği" başlığını tartışmaya açması PKK konusundaki kaygılarının devam ettiğinin açık bir göstergesi olmuştur. Yine de önceki dönemlerle kıyaslandığında bölgenin üç aktörü arasında (Ankara-Erbil-Bağdat) Türkiye'nin PKK ve Kuzey Irak'a yönelik kaygıları noktasında önemli bir ayrılık görünmüyordu (Özcan, 2010b: 115-116).

5. 2010'lar: Bölgesel Kürt Yönetimi ve Türkiye

5.1 Bölgesel Kürt Yönetimi ve Irak

2010'lu yıllara gelindiğinde Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile Irak Merkezi Hükümeti arasındaki anlaşmazlıklar daha da derinleşmiştir. Petrol paylaşımı konusundaki anlaşmazlıklar, Kerkük dahil tartışmalı bölgelerin durumundaki belirsizlik anlaşmazlıkların kaynağı olmuştur. 2009 yılında yapılan seçimlerden sonra Kürtler, Irak'ta diğer partilerle kuracakları ittifakları söz konusu sorunlarına çözüm getirip getirmeyeceğine göre şekillendirmişlerdir. Kürtler seçim sonrası koalisyon arayışlarında 19 maddelik bir liste hazırlamış ve hükümeti kurabilecek güçte bulunan Allawi ile Maliki'ye sunmuştur. Listede anayasanın 140. maddesinin en geç iki yıl içerisinde uygulanması, Kürt partilerin koalisyondan çekilmesi durumunda hükümetin düşmesi, peşmerge güçlerinin maaşlarının Irak Savunma Bakanlığı tarafından ödenmesi, petrol yasası taslağının onaylanması gibi talepler yer almıştır.³⁵ Allawi bu talepleri büyük oranda reddederken, Maliki bazılarını kabul edip Kürtlerle anlaşmış ve hükümeti kurmuştur. 2011 Şubatına gelindiğinde Irak Başbakanı Nuri El Maliki, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin yaptığı petrol anlaşmalarının geçerliliğini tanımış ve böylece 2006 yılından beri devam eden petrol anlaşması imzalama yetkisinin kimde olduğuna dair anlaşmazlık çözülmüştür.³⁶

2012 Nisan ayında ise yeni bir petrol gerginliği açığa çıkmıştır. Bağdat, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin taahhüt ettiği petrol miktarını ihraç etmediğini ileri sürerek bölgedeki petrol şirketlerinin alacaklarını ödememiş böylece Kürt Bölgesi ile merkezi hükümeti tekrar karşı karşıya gelmiştir. Bunun üzerine Kürdistan Bölgesel Yönetimi Kerkük-Yumurtalık petrol hattına verilen ham petrolü kesmiştir.³⁷ Ağustos ayında petrol ihracının yeniden başlamasına rağmen kriz bitmemiştir. Bunun üzerine şirketlerin alacaklarının ödenmesi için yeni bir adım atılmıştır. Kürdistan Bölgesel Yönetimi Bağdat'ın kontrolünde bulunan Kerkük-Yumurtalık hattı üzerinden yaptığı ihracatı kesmiş ve bölgede faaliyet gösteren ve en yüksek üretimi yapan firma olan Genel Enerji'ye "Kürdistan petrolü"nü ihraç etme izni

35 Namo Abdullah, "Kurds send 19 conditions to Allawi and Maliki", **rudaw.net**, 18 Ağustos 2010.

36 "Bağdat, bölgesel yönetimin petrol anlaşmalarını tanıdı", **Hürriyet**, 6 Şubat 2011.

37 "Kuzey Irak petrol ihracatını kesti", **Sabah**, 1 Nisan 2012.

vermiştir.³⁸ Genel Enerji de bu petroleri tankerlerle Türkiye'ye ulaştırmış ve buradan dünya pazarlarına sunmuştur. Gerginliğin arttığı bu dönemde merkezi hükümet Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ni %17'lik payını azaltmakla tehdit etmiş ve 2014 yılı bütçe görüşmelerinde de Kürt Bölgesi'nin bütçesini kısma çalışmıştır.³⁹

Bu dönemde Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin geleceğini ilgilendiren bir başka önemli gelişme ise Ekim 2013'te yapılan parlamento seçimleri olmuştur. Seçim iki açıdan önemlidir. İlk olarak bu seçimi önceki seçimlerden ayıran yeni parlamentonun Kürdistan anayasası çalışmalarını sonuçlandırması beklentisiydi. Uzun süre boyunca üzerinde tartışılan fakat bir türlü nihayete erdirilemeyen anayasa sorununun aşılması hem kamuoyu tarafından hem de siyasi partiler tarafından seçim öncesinde sıkça dillendirilmiştir. İkincisi, Bölgesel Yönetim'in Ankara ve Bağdat ile ilişkileri de muhalefet partileri tarafından seçim çalışmalarında eleştiri konusu olmuştur. Bu iki parametre bağlamında oluşacak yeni parlamentonun önünde Kürdistan anayasa çalışmalarının sonuçlanıp sonuçlanmayacağı, yeni hükümetin iç ve dış politikalarında yeni bir dizaynının söz konusu olup olmayacağı seçimler öncesi tartışmaların temel konusu olmuştur.⁴⁰ Bunların yanı sıra, KDP ve KYB'nin Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin seçimlerine ilk kez ayrı listeler halinde katılmış olmaları da seçime ayrı bir önem yüklemiştir. Fakat KYB'nin seçimlere Aralık 2012'de beyin kanaması geçiren ve siyasete dönemeyen Celal Talabani'nin yokluğundan dolayı ciddi bir dezavantajla girdiğini de belirtmek gerekiyor.

Seçim sonuçları açıklandığında Kürt bölgesinde ilk kez KYB üçüncü parti konumuna düşmüştü. Seçimin galibi %37.79 ile Barzani'nin partisi KDP olmuş, seçimin diğer kazananı ise %24.21 ile Kürdistan bölgesinde ikinci büyük parti olmayı başaran Goran Hareketi olmuştur. KYB ise %17.08 oranında oy alarak üçüncü parti konumuna düşmüştür. İslami partilerden Yekgirtu %9.49, Komal ise %6.01 oranında oy almıştır. Seçimler eyalet bazında değerlendirildiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmıştır: Erbil'de %48.22, Duhok'ta %70.03 oy oranlarıyla KDP en çok oyu alan parti olmuştur. KYB'nin kalesi olarak sayılan Süleymaniye'de ise en çok oyu alan %40.08 Goran Hareketi olmuş, KYB %28.62 oy oranında kalmıştır. Fakat hiçbir parti tek başına hükümeti kuracak çoğunluğu elde edemediği için geleneksel ittifak anlayışı yeniden devreye girmiş ve KDP ile KYB birleşerek hükümeti kurmuşlardır.

Tablo 5: Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Parlamento Seçimlerinde Partilerin Aldığı Oylar

Partiler	Yüzde	Oy Sayısı	Milletvekili
KDP	%37.79	743.984	38
Goran	%24.11	476.736	24
KYB	%17.8	350.500	18
Yekgurti	%9.49	186.741	10
Komal	%6.01	118.399	6
Diğerleri	%4.69	92.415	15

38 "Barzani Türkiye üzerinden ilk kez petrol sattı" ntvmsnbc.com, 8 Ocak 2013.

39 "Irak'ta bütçe krizi derinleşiyor" aljazeera.com.tr, 7 Mart 2014.

40 Seçim sonuçları www.rudaw.net haber sitesinin seçim özel sayfasından alınmıştır.

30 Nisan 2014'te yapılan Kürdistan Bölgesi Vilayet Seçimleri de Kürt partiler arasındaki dinamikleri fazla değiştirmemiş fakat KYB küçük bir farkla da olsa Goran'ı geçerek tekrar ikinci parti konumuna yükselmiştir. Aynı tarihte Irak genelinde yapılan seçimlerin ise Irak geneli için çok parçalı bir görüntü sunması bunun aksine Kürt partilerin blok hareket edebilme esnekliği Bağdat ve Erbil arasında işgalden itibaren var olan yapısal farkı daha da arttırmıştır. Bağdat siyasal istikrarsızlıkla ve çatışmalarla "başarısız devlet" görüntüsü veremeye devam ederken, Erbil siyasal istikrarın kurumsallaştığı ve güvenlik sorunlarının önemli ölçüde çözüldüğü bir *de facto* devlet görüntüsünü sağlamlaştırmaya devam etmektedir.

5.2 Türkiye ve Bölgesel Kürt Yönetimi İlişkisi

2009 ve sonrasındaki gelişmeler Ankara ve Erbil arasında yeni bir dönemin başladığının işaretleriyle doluydu. İlişkilerdeki bu kırılma Türkiye iç siyaseti bağlamında Kuzey Irak ile ilişkilerde güvenlik odaklı bir politika izlenmesi gerektiği konusunda ısrarcı olan askeri-bürokratik yapının 2008 yılı itibarıyla dış politika belirlenmesi sürecinde etkinliğini kaybetmesi ile ilişkili olduğu kadar bazı dışsal gelişmelerin de sonucuydu. ABD'nin 2011'de Irak'tan çekileceğini açıklaması Türkiye'nin Irak'a yönelik ilgisini artırdığı gibi özellikle Erbil yönetimi ile hızla gelişen ekonomik ilişkiler, ekonomik işbirliği temelinde bir dış politika izleyen Ankara'yı Irak Kürtlerine yakınlaştırmıştır. ABD'nin Irak'tan çekilmesini açıklaması ile birlikte Kürdistan Bölgesel Yönetimi ve merkezi Irak yönetiminin arasının açılmaya başlaması da Iraklı Kürtleri Türkiye'ye yakınlaştıran bir başka unsur olmuştur (Özcan, 2010b: 175). Bu yakınlaşmanın en dikkat çekici adımlarından biri Türkiye tarafında dışişleri bakanı düzlemindeki diplomatik ilişkinin Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Mart 2011'de Erbil'i ziyaret etmesi ve burada Mesut Barzani ile görüşmesinin ardından üst düzeyde seyretmeye başlaması olmuştur. Türkiye'den ilk kez bir başbakanın ziyaret ettiği Erbil'de konuşan Erdoğan, bölgeye yönelik politika değişimlerini şöyle ifade etmiştir: "İktidardaki ilk iki yılımızda Irak denince hep Türkmenler konuşulurdu. Gerilim istemediğimiz için biz de fazla zorlamadık. Sırf Türkmen odaklı politikadan tüm Irak'a bakan politikaya geçmek için çok sabır gösterdik. Önce bürokratla, sonra özel temsilciyle, daha sonra bakanla adım attık. Artık bizim gelme zamanımız geldiğini düşününce de Erbil'e geldik."⁴¹ Bu ziyaretten kısa bir süre sonra da, 12 Ekim'de Erbil'de Türkiye Başkonsolosluğu hizmete girmiştir.⁴²

Erdoğan'ın Erbil ziyareti sırasında ikili ilişkilerde kırılma teşkil edecek bir başka önemli gelişme ise Kürdistan Bölgesel Yönetimi Doğal Kaynaklar Bakanı Aşti Hawrami'nin Erdoğan ile görüşmesi olmuştur (Balci, 2014). Bu görüşme ile birlikte Ankara'nın Erbil'e yönelik enerji ilgisi önemli ölçüde artmaya başlamış ve enerji ilişkileri 2012 yılına damgasını vurmuştur. Türkiye'nin ucuz enerji bulma, Rusya ve İran'a enerji alanında yaşanan bağımlılığı azaltma ve bölge için enerji transfer merkezine dönüşme politikaları Ankara'yı hızla Erbil'e yakınlaştırmıştır. Enerji boyutuna bir de Suriye iç savaşı bağlamında Ankara ve Bağdat'ın arasının açılması ve PKK'nın Suriye'de güçlenmesi eklenince Erbil ile ilişkiler kendisine ciddi yapısal bir dayanak da bulmuştur. Bütün bunların sonucunda, 20 Mayıs 2012'de Türkiye Enerji Bakanı Taner Yıldız, Erbil'e yaptığı ziyaret sırasında Bölgesel Kürt Yönetimi'nin Doğal Kaynaklar Bakanı Aşti Hawrami ile merkezi Irak yönetiminin onayı olmaksızın çeşitli enerji antlaşmaları imzalamıştır. Bu antlaşmalarla Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin petrol ve

41 Abdulhamit Bilici, "Başbakan Erdoğan: Erbil'i ziyaretin zamanı gelmişti ama bu kolay olmadı", *Zaman*, 31 Mart 2011.

42 Ahmet Haşim Muhtaroglu, "Erbil Başkonsolosluğu açıldı", *Radikal*, 12 Aralık 2010.

Harita 8: Türkiye-İrak Kürdistan Özerk Bölgesi Petrol Boru Hattı



doğalgaz kaynaklarını Türkiye üzerinden transfer edilmesi öngörülürken bu miktarın günde bir milyon varilin üzerinde olacağı açıklanmıştır.

2014 yılına gelindiğinde Erbil, Ankara'nın en önemli enerji partneri haline geldiği gibi, Arap Baharı sonrası dengelerin yeniden karıldığı Ortadoğu'da ilişkilerin en iyi yürütüldüğü aktör statüsüne yükselmiştir. Ankara ve Erbil arasındaki bu ciddi yakınlaşma PKK konusuna da yansımış ve Erbil'in desteği ile birlikte Ankara 2012 sonunda yeni bir barış süreci başlatmış ve bu süreç kapsamında PKK militanlarının Kuzey Irak'a çekilmesi öngörülmüştür.

5.3 PKK ve Bölgesel Kürt Yönetimi

Mart 2009 tarihinde Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani PKK'nın önünde iki seçenek olduğunu ve PKK'nın ya silah bırakmayı ya da Irak'tan çekilmeyi seçmesi gerektiğini açıklamıştır. Talabani'nin bu açıklamasını Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin Başkanı Neçirvan Barzani'nin PKK'nın Türkiye'ye saldırmak için kendi topraklarını kullanmasını eleştirdiği açıklamaları izlemiştir. Irak'taki Kürt liderler ile Türkiye arasındaki bu yakınlaşma PKK'nın Kandil'deki liderlerinden Murat Karayılan'ın tepkisine neden olmuş ve Karayılan "Talabani'nin Türk generalleri memnun etmeye çalıştığını iddia ederek onun Kürt sorununun çözümünde olumlu bir rol oynaması umutlarını kaybettiklerini, kimsenin kendilerini o dağlardan çıkaramayacağını" açıklamıştır (Özcan, 2010a: 165). 2010'da Kürdistan Bölgesel Yönetimi yapılan seçimlerden yaklaşık bir ay sonra Dışişleri Bakanı Müsteşarı Feridun Sinirlioğlu, Kuzey Irak'a giderek Mesut Barzani ile seçim sonrası oluşacak muhtemel durumu görüşmüştür. Görüşmenin en önemli gündem maddelerinden biri PKK konusuydu. Ankara, Kuzey Irak'ta son dönemde artan hareketlilikle ilgili olarak Türkiye-ABD-İrak arasındaki üçlü mekanizmanın daha iyi işlemlerini istemiş ve bu doğrultuda da Erbil'den daha fazla istihbarat talep etmiştir. Bunun gerekçesi olarak da PKK'nın Türkiye-İrak sınırını tekrardan aktif bir şekilde kullanmaya başlaması göstermiştir.⁴³

⁴³ Uğur Ergan, "Barzani'den PKK'ya karşı etkin mücadele istedi", *Hürriyet*, 28 Nisan 2010.

Bu karşılıklı açıklama ve görüşmelere rağmen 2011 ve 2012 yılları 2004'te ateşkesin bozulmasından sonra PKK ve Türk Silahlı Kuvvetleri arasında yaşanan çatışmaların en şiddetlilerine tanık olmuştur. Özellikle 2011 yılındaki çatışmalar kapsamında kamuoyuna yansıdığı kadarıyla Irak'taki Kürt liderlerin temel politikası PKK eylemlerini eleştirmek ve Ankara'ya destek verileceğini açıklamakla sınırlı kalmıştır. Örneğin, 19 Ekim 2011'de PKK'nın Hakkari'nin Çukurca ilçesinde düzenlediği saldırıda 24 askerin hayatını kaybetmesi üzerine Türkiye'ye gelen KDP Başkan Yardımcısı Neçirvan Barzani, hiçbir eylemin Türkler ile Kürtler arasındaki kardeşlik ilişkisini bozmaması gerektiğini dile getirmiştir (Özcan, 2012: 274). Önemli bir ayrıntı da 2007 ve 2008 yıllarında olduğu gibi bu tarihte Türkiye'nin sınır ötesi operasyonlarına Iraklı Kürt liderlerden bir tepki gelmemesidir. Hakkari saldırısının ardından TSK Kuzey Irak'a havadan ve karadan operasyon başlatmıştır ve dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Necdet Tosun, operasyon kapsamında 270 PKK'lının ölü olarak ele geçirildiğini söylemiştir.⁴⁴

2012 yılına gelindiğinde Ağustos ayında PKK'nın Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı'na düzenlediği saldırı Türkiye ile kısa süre önce 20 Mayıs'ta çeşitli enerji antlaşmaları imzalayan Bölgesel Kürt Yönetimi'ni rahatsız etmiştir.⁴⁵ Bu saldırı Erbil'in enerji bağımsızlığı konusunda geliştirdiği yeni strateji bağlamında PKK'nın önemli bir istikrarsızlık unsuru olduğunu ortaya koymuş ve Erbil yönetimini bu konuda adım atamaya zorlayacak bir motivasyon olmuştur. Öte yandan Suriye'de devam eden iç savaşta PKK'ya yakınlığı ile bilinen PYD'nin (Partiya Yekitiya Demokrat – Demokratik Birlik Partisi) Suriye'nin kuzeyinde kontrolü ele geçirmesi Ankara ve Erbil'in PKK konusundaki hassasiyetine yeni bir boyut eklemiştir. Dolayısıyla Suriye'deki PYD'nin varlığı Ankara ve Erbil'i PKK konusunda bir başka ortak noktada buluşturan bir etki yapmıştır. 2012 yılı boyunca TSK'nın Kuzey Irak'a yaptığı hava operasyonlarına ses çıkarmayan Erbil, PKK'nın bölgedeki etkinliğinin ortadan kaldırılması noktasında Türkiye ile ortaklaşa bazı adımlar atmaya başlamıştır. Bu politika Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı Neçirvan Barzani ve PKK'nın üst düzey yöneticilerinden olan Duran Kalkan'ın dolaylı tartışmasında kendisini net bir şekilde göstermiştir. Barzani Türkiye'den Kürdistan bölgesi için umut kapısı olarak söz ederken⁴⁶ Kalkan, Barzani'yi açıklamalarından ve Ankara ile olan yakınlaşmalarından ötürü sert bir şekilde eleştirmiş ve Kürdistan Bölgesi'nin değil Türkiye'nin Kürdistan Bölgesi'ne muhtaç olduğunu ifade etmiştir.⁴⁷

Bu gelişmelerin yanı sıra, Mesut Barzani 20 Nisan 2012'de gerçekleştirdiği Türkiye ziyareti sırasında PKK konusundaki tavrını daha da sertleştirmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır: “Bundan sonra PKK silahlı yöntemini sürdürürse sonucuna kendi katlanır. Ben PKK'nın Irak Kürdistanı'nda hüküm sürmesine müsaade etmem. Bundan sonraki süreçte savaş Kürt meselesine zarar verecektir. Bu konuyla ilgili PKK beni dinlerse iyi eder”.⁴⁸ PKK'nın Kuzey Irak'ı bir konuşlanma alanı olarak kullandığı düşünüldüğünde Barzani'nin PKK'nın silah bırakması konusunda zorlayıcı gücü devreye soktuğu da söylenebilir. Üstelik Barzani 2012 yılı itibarıyla AK Parti hükümetinin çözüm konusunda bir adım attığına kanaat getirmiş

44 “Sınır ötesi operasyonlarda 270 terörist öldürüldü”, **Haber Türk**, 24 Ekim 2011.

45 Mehmet Selim Yalçın, Düandar Sansur, “Kerkük-Yumurtalık boru hattında yangın”, **Hürriyet**, 27 Ağustos 2012.

46 “Umut kapımız Türkiye kapanırsa Bağdat'a teslim oluruz”, **t24.com.tr**, 25 Aralık 2012.

47 “Türkiye Kürt bölgesine Muhtaç”, **Milliyet**, 26 Aralık 2012.

48 “Barzani'den PKK'ya rest”, **Zaman**, 20 Nisan 2012.

ve bu bağlamda aynı ziyaret sırasında PKK ve BDP'ye de çağrıda bulunarak "Türkiye devletinin bu yeni bakışına PKK ve BDP'nin daha fazla destek vermelerinin daha iyi olacağına inanıyorum" ifadelerini kullanmıştır.⁴⁹ Barzani'nin ziyaret sırasında Başbakan Erdoğan ve AK Parti'nin Kürt açılımları konusunda yetkilendirdiği isim olan Başbakan Yardımcısı Beşir Atalay ile birlikte Dolmabahçe'deki Başbakanlık Çalışma Ofisi'nde üçlü bir görüşme gerçekleştirmesi, Erbil'in PKK meselesinin çözümü konusunda aktif bir politika izlemeye başladığının göstergesi olmuştur (Balcı, 2013b: 131).

2013 yılıyla birlikte Erbil, Ankara'nın başlattığı barış sürecine mutlak desteğini açıklamıştır. Abdullah Öcalan'ın 21 Mart'ta Newroz mesajında hükümetin Kürt sorunu konusunda kültürel ve siyasi reformlar gerçekleştireceğinden, PKK'nın da ateşkes ilan ederek çekileceğinden bahsetmesi ile⁵⁰ başlayan barış sürecinde Erbil kritik bir rol oynamıştır. Örneğin, Recep Tayyip Erdoğan'ın Diyarbakır'daki mitingine katılan Mesut Barzani Türkiye'deki çözüm sürecine destek verdiklerini ve atılan adımlardan memnun olduklarını dile getirmiştir.⁵¹ Öte yandan Barzani'nin Diyarbakır'a geldiği gün KDP'nin Facebook sayfasında Türkiye sınırlarını da kapsayan bir Büyük Kürdistan haritası paylaşılması Türkiye'de küçük çaplı da olsa tartışılmış ancak harita kısa bir süre sonra kaldırılarak tartışmaların büyümesinin önüne geçilmiştir. Haritanın sayfada paylaşılması değil ama kaldırılması, KDP'nin Ankara'yla arasını açmak istememesi olarak yorumlanmıştır.⁵²

49 "Barzani: PKK beni dinlerse iyi eder", **Hürriyet**, 20 Nisan 2012.

50 "İşte Öcalan'ın Nevruz mektubu", **Radikal**, 21 Mart 2013.

51 Uğur Ergan, "Barzani ve "Diyarbakır'da", **Hürriyet**, 16 Kasım 2013.

52 "İşte Barzani'nin Kürdistan haritası", **Cumhuriyet**, 17 Kasım 2013.

6. Sonuç

Yaklaşık yarım yüzyıllık bir süreye bakıldığında Türkiye ve Irak'taki Kürt gruplar arasındaki ilişkilerin "güvenlik" merkezli bir ilişki olmaktan çıkıp "işbirliği" odaklı yeni bir ilişki doğrultusunda dönüştüğü rahatlıkla söylenebilir. Türkiye uzun yıllar Irak'taki Kürt hareketlerini kendi Kürt nüfusundan duyduğu "tehdit" üzerinden ele almış ve bu nedenle Irak'taki Kürt siyasal hareketlerini tehdit olarak görmüştür. Bunu destekleyen iki temel parametreden bahsedilebilir. Birincisi Irak'ta bir Kürt otonom bölgesinin oluşması ile Türkiye-Irak sınırının Türkleri ve Iraklıları ayıran bir sınır değil aksine Türkiye'deki Kürtler ve Irak'taki Kürtleri bölen bir sınır işlevi gördüğü ortaya çıkacaktır. Bu durum Türkiye'nin ulus-devlet karakterini tahrip eden bir özellik taşımaktaydı. İkincisi Türkiye'nin güneydoğu bölgelerinde bağımsız bir Kürt devleti kurulması amacıyla kurulan PKK'nın, Irak'ın kuzey bölgelerini üs olarak kullanması Ankara için açık bir tehdit anlamına geliyordu. Dolayısıyla uzun bir süre Türkiye Kuzey Irak'taki Kürt siyasal hareketini bu iki parametre ekseninde okumuştur.

İki gelişme kuzey Irak'a yönelik güvenlik odaklı bakışın değişmesini imkanı kılmıştır. Birincisi daha çok yapısal olarak değerlendirilebilecek ABD'nin Irak müdahaleleri ve bu müdahalelerin ardından kuzey Irak'ta *de facto* bir Kürt devletinin ortaya çıkması. Bu durum Türkiye'nin değiştirme ya da etkileme gücünün olmadığı bir olgu karşısında politikalarını yeniden gözden geçirmesini gerektirmiştir. İkincisi Türkiye iç siyasetinde 2000'li yılların başında yaşanan iktidar değişikliği Ankara'nın Kuzey Irak'a bakışını önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu iki temel dinamiğin yanı sıra PKK, enerji ve başka çok sayıda dinamik 2000'lerin ikinci yarısından itibaren Ankara ve Erbil arasında yeni bir ilişki biçiminin kapısını aralamıştır. 2000'lerin ikinci on yılına gelindiğinde ise Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Ankara'nın en iyi ilişkilere sahip olduğu komşusu haline gelirken, Türkiye siyasetçilerinin bölgesel güç olma hedeflerinde Erbil merkezi bir konum almıştır.

Bu değişimin iki önemli etkisi oluşur. Birincisi Ankara PKK sorununu Erbil ile işbirliğine giderek çözmeye başlamış ve bu durum Türkiye için daha esnek bir Kürt siyasetini beraberinde getirmiştir. İkincisi ilişkilerde en önemli dinamik olarak devreye giren enerji konusu bir taraftan Erbil'in otonom gücünü Türkiye üzerinden artırmasına olanak sağlarken diğer taraftan da Türkiye'yi ciddi bir enerji aktörü konumuna taşımaktadır. Fakat bu iki "olumlu" çıktıya rağmen Ankara-Erbil ilişkileri çok önemli risklerle de karşı karşıyadır. Ra-

dikal bir çizgi izleyen Irak-Şam İslam Devleti (bkz. Gürler ve Özdemir, 2014) 2014 yılıyla birlikte *de facto* Kürt devletini ciddi şekilde tehdit etmeye başlamıştır. Yine İran başta olmak üzere bölge ülkelerinin ve Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere küresel güçlerin bu yeni oluşan duruma yani Bağdat'ta bağımsız hareket eden ve Ankara'ya bir hayli yaklaşan Erbil siyasetine yönelik tavırları henüz netleşmemiştir.

Kaynakça

- Anderson, Liam ve Stansfield, Gareth. (2009), **Crisis in Kirkuk: The Ethnopolitics of Conflict and Compromise**, Pennsylvania: University of Pennsylvania Press
- Aykan, Mahmut Bali, (1996), "Turkey's Policy in Northern Iraq, 1991-95", **Middle Eastern Studies**, 32 (4), ss. 343-366
- Balcı, Ali (2013a), **Türkiye Dış Politikası**, İstanbul: Etkileşim Yayınları
- Balcı, Ali (2013b), "Türkiye'nin Irak Politikası 2012: İki Irak Hikâyesi", İnat, K., Duran, B., Ulutaş ve U., (Ed.), **Türk Dış Politikası Yıllığı 2012**, Ankara: Seta Yayınları, ss. 119-135
- Balcı, Ali (2014), '**Enerji'sine Kavuşan Komşuluk: Türkiye-Kürdistan Bölgesel Yönetimi İlişkileri**, SETA Analiz Serisi, (94), Haziran 2014
- Bila, Fikret (2007), **Komutanlar Cephesi**, İstanbul: Detay Yayıncılık
- Bölme, Selin M. (2012), **İncirlik Üssü: ABD'nin Üs Politikası ve Türkiye**, İstanbul: İletişim Yayınları
- Bölükbaşı, Süha (1991), "Ankara, Damascus, Baghdad, and the Regionalization of Turkey's Kurdish Secessionism", **Journal of South Asian and Middle Eastern Studies**, 14(4), ss. 15-36
- Bruinessen, Martin van (2006), **Ağa, Şeyh, Devlet**, Çeviren: Banu Yalkut, İstanbul: İletişim Yayınları, 6. Baskı
- Danly, J., (2009), **The 2009 Elections**, Institute for the Study of War, Military Analysis and Education for Civilian Leaders
- Charountaki, Marianna (2012), "Turkish Foreign Policy and the Kurdistan Regional Government", **Perceptions**, Winter, 17(4), ss. 185-208
- Ferris, Elizabeth, Fellow, Senior, Stoltz, Kimberly, (2008), **The Future of Kirkuk: The Referendum and Its Potential Impact On Displacement**, The Brookings Institution
- Galbraith, Peter (2007), **Irak'ın Sonu**, Çeviren: Mehmet Murat İnceayan, İstanbul: Doğan Kitap
- Gunter, Michael M. (1993), "A De Facto Kurdish State in Northern Iraq", **Third World Quarterly**, 14 (2), ss. 295-319
- Gunter, Michael M. (1996), "The KDP-PUK Conflict in Northern Iraq", **The Middle East Journal**, 50 (2), ss. 225-241
- Gunter, Michael M. (1996), PKK-KDP Hostilities. Olson, Robert W. (Ed.), **The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s**, Kentucky: The Univeristy Press of Kentucky
- Gunter, Michael M. (2011), **Historical Dictionary of the Kurds**, İkinci Baskı, Maryland: Scarecrow Pr.
- Gürler, Recep Tayyip, Özdemir, Ömer Behram, "**Tevhid ve Cihad Örgütü'n'den "İslam Devleti"ne**, SETA Perspektif, (60), Ağustos 2014
- ICG (2008), "Turkey and Iraqi Kurds: Conflict or Cooperation?", **International Crisis Group**, Middle East Report, No: 81, 13 November
- İmset, İsmet G. (1993), **PKK: Ayrılıkçı Şiddetin 20 Yılı 1973-1992**, Ankara: Turkish Daily News Yayınları
- İnat, Kemal (2006), "Türkiye'nin Ortadoğu Politikası 2005", Kemal İnat ve Ali Balcı (Ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2005**, Ankara: Nobel Yayınları, ss. 1-49
- İnat, Kemal (2008), "Türkiye'nin Ortadoğu Politikası 2006", Kemal İnat ve Muhittin Ataman (Ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2006**, Ankara: Nobel Yayınları, ss. 1-54

- Kakayi, Falakaddin (1994), *The Kurdish Parliament*. Hazelton Fran (Ed.), **Iraq since Gulf War: Prospects for Democracy**, London: Zed Books
- Katzman, Katzman ve Prados, Alfred B., (2006), "The Kurds in Post Saddam Iraq", **CRS Report for Congress**, Order Code: RS22079, 12 December
- Katzman, Kenneth (2010), "The Kurds in Post-Saddam Iraq", **CRS Report for the Congress**, Order Code: RS22079, 1 October
- Kısacık, Raşit (2007), **Kuzey Irak'a Son Operasyon**, İstanbul: Truva Yayınları
- Miroğlu, Orhan (2012), **Silahları Gömmek**, İstanbul: Everest Yayınları
- Oran, Baskın (1998), **Kalkık Horoz: Çekiç Güç ve Kürt Devleti**, 2. Baskı, İstanbul: Bilgi Yayınevi
- Oran, Baskın (Ed.) (2005), **Türk Dış Politikası Cilt II**, 8. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları
- Oran, Baskın (Ed.) (2013), **Türk Dış Politikası Cilt III**, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları
- Öcalan, Abdullah (2010), **Ayaklanma Taktiği Üzerine Tezler ve Görevlerimiz**, Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi: Azadi Matbaası
- Özcan, Mesut (2009), "Irak 2007", Kemal İnat, Muhittin Ataman ve Murat Yeşiltaş (Ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2007**, İstanbul: Küre Yayınları, ss. 33-59
- Özcan, Mesut (2010a), "Türkiye'nin Irak Politikası 2009", Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Muhittin Ataman (Ed.), **Türk Dış Politikası Yıllığı 2009**, Ankara: SETA Yayınları, ss. 61-95
- Özcan, Mesut (2010b), "Turkish Foreign Policy Towards Iraq in 2009", **Perception**, 15, (3-4), ss. 113-132
- Özcan, Mesut (2012), "Türkiye'nin Irak Politikası 2011", **Türk Dış Politikası Yıllığı 2011**, Ankara: SETA Yayınları, ss. 265-281
- Özdağ, Ümit (1999), **Türkiye, Kuzey Irak ve PKK: Bir Gayri Nizami Savaşın Anatomisi**, Ankara: Asam Yayınları
- Özdağ, Ümit (2007), **Türk Ordusunun PKK Operasyonları**, 5. Baskı, İstanbul: Pegasus Yayınları
- Özdağ, Ümit (2008), **Türk Ordusunun Kuzey Irak Operasyonları**, İstanbul: Pegasus Yayınları
- Romano, David (2006), **The Kurdish Nationalist Movement Opportunity, Mobilization and Identity**, New York: Cambridge University Press
- Stansfield, Gareth R. V. (2003), **Irakî Kurdistan: Political Development and Emergent Democracy**, London: Routledge Curzon

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet
Haber Türk
Hürriyet
Milliyet
Sabah
Serxwebûn
Yeni Şafak
Zaman

KUZEY IRAK - TÜRKİYE İLİŞKİLERİ: PKK, GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ

Berkan Öğür - Zana Baykal - Ali Balcı

Türkiye'nin hem kendi içerisindeki Kürt vatandaşları ile hem de sınır ötesindeki Irak Kürdistan Bölgesi ile olan ilişkisi Ankara için bir "doğu problemi" niteliğindedir. Abdullah Öcalan'ın yakalanmasını izleyen süreçte Türkiye'deki iç siyasi gelişmelerin de etkisi ile Ankara'nın Kürt politikasında hayati değişiklikler yaşandı. Özellikle Erdoğan liderliğindeki AK Parti'nin hem iç hem de bölgesel politikalarda daha etkin olabilmenin anahtarı olarak Kürt sorununun çözümünü görmesi bu anlamda önemli adımların atılmasını sağlamıştır. Türkiye içerisindeki Kürt sorununu demokratikleşme çerçevesinde çözerken sınır ötesinde de Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimiyle daha yakın işbirliği kurarak kendisine yönelik olası bir tehdidi eleme yoluna gitmiştir. Böylece Ankara bölgesel siyasette daha emin adımlarla ilerlemeye başlamış, iç barışın sağlanması ve demokratikleşme yolunda hızlı adımların atılması konusunda da önemli ilerlemeler kaydetmiştir.

Yaşanan bu gelişmeler zorlu süreçlerin ve siyasi çekişmelerin gölgesinde uzun çabaların ardından gerçekleşebilmiştir. Bu sürecin uzmanlar, siyaset yapıcılar ve kamuoyu tarafından kapsamlı bir biçimde anlaşılması kat edilen mesafenin ve elde edilen kazanımların doğru okunabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede yapılacak bilimsel çalışmalar, saha araştırmaları ve kapsamlı raporlar literatüre katkılarının yanında kamuoyunun aydınlanması açısından da gereklidir.



**ORMER
SAMEC**

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
Sakarya Üniversitesi Esentepe Kampüsü 54187 Serdivan / SAKARYA
Tel: +90 264 295 3603
ormer.sakarya.edu.tr • info@ormer.sakarya.edu.tr